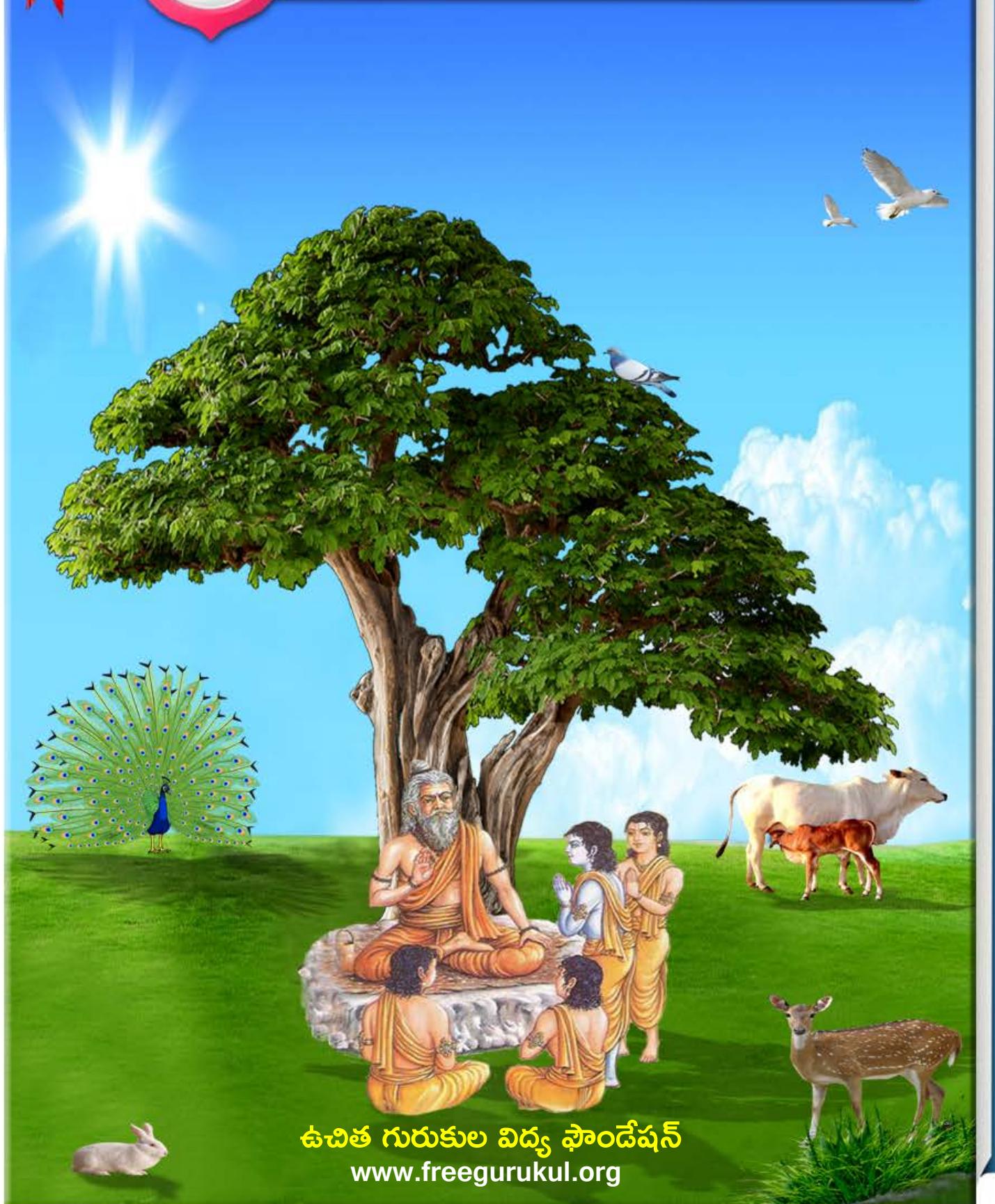

వేదాంగాలు

తెలుగు వ్యాకరణము

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేష్టన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దిక్షితాముహ్రి

గురు వెన్కాట ముహ్రి

గురు శుక ముహ్రి

గురు నారద ముహ్రి

గురు వాస్తవికీ ముహ్రి

గురు కృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమం

గురు దివిదాస్

గురు కశేరీ దాస్

గురు తైతస్య మహా ప్రథము

గురు నాన్కీ

గురు రామచంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మండ్ర స్వామి

యోగి మేమన

అస్క్రూదాచార్య పర్యంతాం

గురు రమణ ముహ్రి

గురు యోగానంద

గురు శక్తివేదాంత ప్రథమాద

గురు మాయాశ స్వామి

గురు విద్యాల్కాశాసంగిరి

గురు రంగ్రెశేఖర పరమాచార్య

పందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ (డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకలించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియజేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ పొందేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్కరణ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు ప్రాసినట్టయితే లేక సేకరిస్తే మాకు తెలియజేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిజేయటకు, భాగస్వామ్యం ఆగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రభించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, బిగుమతి(డోస్టోప్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ అప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తిజ్ఞానం, ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలోని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైట్ అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకోన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేబి ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందలికి అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పొద సమర్పణమన్న

ಭಾರತ ಪ್ರಭುತ್ವಪು ವೆಬ್ ಸೈಟ್ - ಡಿಜಿಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ ಅಫ್ ಇಂಡಿಯಾ

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books

Title: Ramayanam

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language: Telugu

Scanning Centre: Any Centre

Clear Search

Presentations and Report

Statistics Report

Status Report

Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLIMIRROR at IICAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI Now!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritIIT TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnna University NEW!

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వవేకానంద

“దొనాలలోతెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శేషమైంది! దాని తరువాతిది లోకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అనుదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ పూడ్చలలో నిలిచి బోకూడదు. లోకమంతటినీ అవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రవారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. స్వాందవ వేదాంతం ఎన్నదూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారు, మతప్రవారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్లిన సన్మాసిని నేనే అని చెప్పేవారు, తమ జ్ఞానిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచేతుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొఱధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జిచిపించి, లోకిక జ్ఞానాన్ని సంఘనిర్మాజ విజ్ఞానాన్ని విరివిగా ప్రవారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజుా పుష్టుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్చటంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాచంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవసరంచించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమాత్మిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికి భారతదేశంలో కొన్ని సంస్కలను నెలకొల్చాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్టులు, జవసంపన్నులు, బుఱువర్తనలు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా వరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చారక్తి తక్కిన శక్తులన్నీటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్కార భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లోంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్టం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోనీ మహాస్వత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికి కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తాంది. ఆనేక శతాబ్దీలూగా ప్రజలకు క్షద్రసిద్ధాంతాలు నేర్చడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దీల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయట్టాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్నానరూపులమనే మాటను వినదానికినా వారెన్నదూ నోచుకోలేదు. “సీచాతిసిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ వఖిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. *

లిటిల్ మాస్టర్స్ తె లు గు వ్యక్తరి ము

ప్రాముఖులు, మెట్రోపోలిషన్, కాలేజి విద్యార్థుల కొరకు
సులభ పద్ధతిలో ప్రాయిబిలినది.

ఎడిటర్ :

యం. విశ్వనాథరాజు ఎం.ఎ.

పబ్లిషర్స్ :

నవరత్న బుక్ సెంటర్
కార్ల్ మార్క్స్ రోడ్, విజయవాడ - 2.

విషయసూచిక

1. మొదటి ప్రకరణము - వర్ణములు

1. వర్ణము
2. అత్యరము
3. వర్ణనమామ్రాయము
4. అచ్చులు
5. హల్లులు
6. ఉభయాక్షరములు
7. వర్ణోత్పత్తి స్థానములు
8. అచ్చుల రూపములు
9. హల్లుల రూపములు

O
161
259

2. రెండవ ప్రకరణము - పదములు

1. శబ్దము
2. పదము
3. ప్రత్యయము
4. ప్రకృతి
5. ప్రాతిపదికము
6. ధాతువు
7. ఉత్పత్తి - పదవిభజనము
 1. తత్ప్రమములు
 2. తద్భవములు
 3. దేశ్యములు
 4. గ్రామ్యములు
 5. అన్యదేశ్యములు
8. తత్ప్రమ పదవివేచనము
9. అచ్చ తెలుగు పదవివేచనము

10. తద్వావ పదనివేచనము

11. ప్రకృతి - వికృతులు

12. ద్రుత ప్రకృతికములు

13. కళలు

3. మూడవ ప్రకరణము - భాషాభాగములు

1. నామావాచకములు

2. సర్వనామములు

3. విశేషణములు

4. క్రియలు

5. క్రియావిశేషణములు

6. విభక్తులు

7. సముచ్చయములు

8. ఆశ్చర్యద్వారకములు

9. అవ్యయములు

4. నాల్గవ ప్రకరణము

1. లింగములు

2. వచనములు

3. ధాతువులు

4. తద్రీతములు

5. కృదంతములు

• చదవ ప్రకరణము - సంధులు

1. సంధి 2. సంధికార్యములు

3. తెలుగు సంధులు 4. సంస్కృత సంధులు

8. ఎనిమిదివ ప్రకరణము - ఛందస్సు

1. లఘువులు
2. గురువులు
3. గణములు
4. యతి
5. ప్రాస
6. వృత్తములు
 1. ఉత్సలమాల
 2. చంపకమాల
 3. శార్దూల విక్రేడితము
 4. మత్తేభ విక్రేడితము
 5. మత్త కోకిలము
 6. తరలము
 7. ప్రగ్రహ
 8. మహోప్రగ్రహ
 9. భుజంగ ప్రయాతము
 10. పంచామరము
 11. వసంత తిలకము
 12. ప్రగ్యణి
 13. తోటకము
 14. మాలిని
 15. మానిని
 16. లయగ్రావి
 17. స్వాగత వృత్తము
 18. మందాక్రాంతము
 19. దండకము
 20. కవిరాజ విరాజితము (ఇరవై వృత్తములు)
7. జాతులు
 1. కందము
 2. ద్విషద
 3. ఉత్సాహము
 4. తరువోజ
 5. మధ్యకృర
 6. మధురాకృర
8. ఉపజాతులు
 1. తేటగీతి
 2. ఆటవెలది
 3. సీసము
- . తొమ్మిదవ ప్రకరణము
 1. వ్యుత్పుత్తులు
 2. పర్యాయపదములు
 3. నానార్థములు

1. మొదటి ప్రకరణము - వర్ణములు

1. వర్ణము:

ఒకసారి ఉచ్చరించుటకు వీతైన ధ్వనిని వర్ణము అందురు.

ఉదా: అ - అనునది ఒక వర్ణము.

క - అనుదానిలో క్ + అ - అనురెండు వర్ణములు న్నవి.

2. అష్టరము:

ఒకసారి ఉచ్చరించుటకు వీతైన వర్ణముల నముదాయమును అష్టరమందురు.

ఉదా: 'శ్రీ' అనునది ఒక అష్టరము.

ఇది క్-ర్+శ్ - అను మూడు వర్ణముల నముదాయము.

అష్టరమునకు, వర్ణమునకు పై విధముగా భేదమున్నప్పటికి సామాన్యముగా రెండింటిని సమానార్థక ములుగానే భావించుచున్నారు.

3. వర్ణసమామ్మాయము:

వర్ణముల నమూహమును వర్ణసమామ్మాయమందురు.

ఆంధ్రమునకు వర్ణములు ఏబదియారు (56) అవి.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ బ్యా బ్యు బ్యు

ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ అం ఆ:

స్వతంత్రమైన ఉచ్చారణ కలిగి యుండుట వలన
అచ్చులకు స్వరములని పేరు వచ్చినది.

అచ్చులు రెండు రకములు

అవి 1. ప్రాస్వములు 2. దీర్ఘములు

ప్రాస్వములు - ఒక మాత్ర అనగా రెప్పపాటు
కాలములో ఉచ్చరించబడు అచ్చులను ప్రాస్వములు
అందురు.

అవి - 7. అ ఇ ఊ (బు, ఔ) ఏ ఐ

రెండు మాత్రల కాలములో ఉచ్చరించబడు
అచ్చులను దీర్ఘములు అందురు.

అవి - 9. ఆ శః ఊ (బూ, ఔ) ఎ, ఐ,
ఒ, ఓ, ఔ, వంకరగా నుండుటచే ఎ ఏ ఐ
లను 'వక్రములు' అందురు.

ఎక్కువ వంకరగా నుండుటచే ఈ ఔ అ
'వక్రములు' అందురు.

మూడు మాత్రల కాలములో నున్నరింపబడుటచే
ఈ ఔ లను 'ష్టుతములు' అందురు.

5. హల్లులు:-

హల్లులకు ప్రాణలు, వ్యంజనములు అను పేర్లు
కలవు.

(ప్రాణములైన అచ్చులను కలిగియున్నవి కావున
హల్లులకు 'ప్రాణలు' అని పేరు వచ్చినది.

అచ్చుల సహాయముతో పలుకుట వలన హల్లులకు
'వ్యంజనములు' అని పేరు వచ్చినది.

హల్లులు - 37. అవి

క ఖ గ ఘ జ
చ చే ఛ జ జే ర్మ ఇ
ట ఱ ద థ ణ
త థ ద థ న
ప ఫ బ భ మ
య ర (ఱ) ల శ వ శ ష న హ

హల్లులు ప్రధానముగా మూడు రకములు.

అవి 1. పరుషములు. 2 సరళములు 3. షీరములు.

1. పరుషములు - పరుషముగా పలుక బదునవి - 6.
అవి. క చ చే ట త ప

2. సరళములు - సరళముగా పలుకబదునవి - 6. అవి.
గ జ జే డ ర బ.

3. షీరములు - పరుషములు సరళములు కాక మిగిలిన
హల్లులన్నియు షీరములు - 25. అవి. ఖ ఘ
జ ఛ ర్మ ఇ ఱ థ ణ థ థ న ఫ భ
మ య ర (ఱ) ల శ వ శ ష న హ.

స్వర్ఘములు - 'క' నుండి 'మ' వరకు గల
27 అత్తరములను స్వర్ఘములందురు. ధృడమైన స్వర్ఘము
కలుగుట వలన వీటికి స్వర్ఘములు అని పేరు చెచ్చినది.

స్వర్ఘములు 5 వర్గములు గా విభజింపబడినవి.

క ఖ గ ఘ జ - క వర్గము
చ చే ఛ జ జే ఛ ర్మ ఇ - చ వర్గము
ట ఱ ద థ ణ - ట వర్గము

3. ము - అను అష్టరమునకు బదులుగా నిండు సున్న ప్రాయకూడదు.

ఉదా : కలం, ధనం, పుస్తకం - అని ప్రాయ కూడదు.

కలము, ధనము, పుస్తకము అని ప్రాయుట మంచిది.

4. సున్న తరువాత అనునాసికము ప్రాయరాదు.

ఉదా : అంమ, నాంన - అని ప్రాయరాదు.

అమై, నాన్న, - అని ప్రాయవలెను.

5. సున్న తరువాత ద్విత్యాష్టరము (ఒకేరకమైన రెండు అష్టరములు) ప్రాయరాదు.

ఉదా : అంన్నము, కంన్నము - అని ప్రాయరాదు అన్నము, కన్నము - అని ప్రాయవలెను.

2. అరసున్న :

అరసున్నకు - అర్ధ బిందువు, అర్ధానుస్వరము ఖండ బిందువు, కురుచ బోట్టు అను పేర్లు కలవు.

ఉదా : రాముఁడు, కృష్ణుఁడు.

అర సున్న ప్రస్తుతము వాడుకలో లేదు.

3. విసర్గ :-

విసర్గ అనగా విడువబడునది అని అర్ధము సంస్కృత పదములలో విసర్గను ఉపయోగింతురు.

ఉదా :- దుఃఖము, అంతఃపురము.

7. వర్గోత్పత్తి స్కానములు :-

ఉత్పత్తి స్కానమును బట్టి వర్గములు తొమ్మిది విధములుగా విభజింపబడినవి.

1. కంత్యములు
 2. తాలవ్యములు
 3. మూర్ఖవ్యములు
 4. దంత్యములు
 5. ఓష్టవ్యములు
 6. నాసిక్యములు
 7. కంతతాలవ్యములు
 8. కంతోష్టవ్యములు
 9. దంతోష్టవ్యములు
- 1.** కంత్యములు - కంతమునుండి పుట్టిన వర్ధములు - 9
అవి - ఆ ఆ క ఇ గ ఘ జ హః
- 2.** తాలవ్యములు - తాలువు (దొడ) ల నుండి పుట్టినవి.
అవి - ఇ ఈ చ ఛ జ రు ఇ య శ.
- 3.** మూర్ఖవ్యములు - మూర్ఖము (నోటైపై భాగం)
నుండి పుట్టినవి - 12. అవి.
బు బు ట ర ద ధ ణ ర (అ) ల శ ష
- 4.** దంత్యములు - దంతములనుండి పుట్టిన వర్ధములు.
అవి.
త థ ద థ న ల స చ జ
- 5.** ఓష్టవ్యములు - ఓష్టము (పెదవి)ల నుండి పుట్టిన
వర్ధములు - 7 అవి.
ఉ ఉ ప ఫ బ భ మ
- 6.** నాసిక్యములు - నాసిక నుండి పుట్టిన వర్ధములు
- 5 ఏనినే అనునాసికములందురు. అవి - జ,
ఇ, ణ, న, మ.

7. కంతశాలవ్యములు - కంరము - శాలవుల నుండి పుట్టిన వర్ధములు - 3. అవి - ఎ - ఏ - ఇ.
8. కంతోష్టములు - కంతము పెదవుల నుండి పుట్టిన వర్ధములు - 3. అవి - ఒ - ఔ - ఔ.
9. దంతోష్టము - దంతము పెదవుల నుండి పుట్టిన వర్ధములు - 1. అది - వ.

8. అచ్చుల రూపములు

అచ్చులు హళ్లులతో చేరినపుడు ఈ క్రింది రూపములలను పాందును.

అచ్చులు హళ్లులతో చేరినపుడు వాటి పేర్కు
ప్రాయు రూపములు

అ	✓	తలక్కు
ఆ	—	దీర్ఘము
ఇ	ఊ	గుడి
ఈ	ఊ	గుడి దీర్ఘము
ఉ	ఱ	కొమ్ము
ఊ	ఱ	కొమ్ము దీర్ఘము
ఓ	ఱ	వట్టునుడి లేక వృత్తము
ఎ	ా	ఎత్తము
ఏ	ొ	ఏత్తము
ఒ	ొ	ఒత్తము
ఒ	ా	ఒత్తము
ఔ	ొ	ఓత్తము
ఓ	ొ	ఓత్తము

3. ప్రత్యయము:

విశేషార్థములో శబ్దమునకు చేరెడి అక్షరమును గాని, అక్షరములను గాని 'ప్రత్యయము' లేక 'వర్ణకము' అందురు.

4. ప్రకృతి:

ప్రత్యయము చేరుటకు యోగ్యమైన శబ్దమును ప్రకృతి అందురు.

5. ప్రాతిపదికము:

నామ విభక్తి ప్రత్యయములు, తద్దిత ప్రత్యయములు చేరుటకు తగిన ప్రకృతిని ప్రాతిపదికము అందురు.
ఉదా: రాముని - అనుపదము నందు

'రాము' అనునది ప్రాతిపదికము 'ని' అనునది ద్వితీయ విభక్తి ప్రత్యయము

పేరు + ఇమి = పేరిమి. ఇందు పేరు అనునది ప్రాతిపదికము 'ఇమి' అనునది తద్దిత ప్రత్యయము.

6. ధాతువు:

క్రియా విభక్తులును, కృత్ ప్రత్యయములును చేరుటకు యోగ్యమైన ప్రకృతిని 'ధాతువు' అందురు.

ఉదా: చదువును అను క్రియా పదమందు 'చదువు' అనునది ప్రకృతి లేక ధాతువు 'ను' అనునది ప్రత్యయము.

7. వ్యత్పత్తి - పద విభజనము:

వ్యత్పత్తిని బట్టి ఆంధ్ర పదములను ఇదు విధములుగా విభజింపవచ్చును.

శ్రీః	సీరీ	సీరి
రాజ్మీ	రాణి	రాణి
శృజురాః	సింగార్హి	సింగారము

2. తద్వచములు - సంస్కృత ప్రాకృతభవములు తద్వచములు. సంస్కృత ప్రాకృత శబ్దముల నుండి పుట్టిన శబ్దములు వివిధములైన మార్పులను పొందును.

ఉదాః	సంస్కృతము	- సంస్కృతభవము
ఆకాశః		- ఆకసము
కుడ్యః		- గోడ
తామరసమ్		- తామర
వక్రః		- వంకర
సూచీ		- సూరి
మృగః		- మెకము, మెగము
సంస్కృతము	(ప్రాకృతము	(ప్రాకృతభవము
ప్రయాణమ్	పయాణం	పయనము
ప్రవాళః	పవాళో	పవడము, పగడము
అత్మిః	అచ్చి	అచ్చి
ఆశ్చర్యమ్	అచ్చేరం	అచ్చేరవు
పృథివీ	పుఢివీ	పుడమి
విష్ణుః	విష్ణూ	వెన్నుడు
స్తమ్మః	ఖంబో	కంబము

3. దౌశ్యములు - తెలుగుదేశము నందు నిత్యశ్యవ శారములో వాడబడు పదములను దౌశ్యములందురు ఈ పదములకు సంస్కృత ప్రాకృత పదములతో ఏఖమైన నంబంధము ఉండదు.

2. అచ్చ తెలుగు పదములలో పరుషములు, సరళములకు ముందే పూర్ణ బిందువు ఉండును. కావున స్తీరాష్టరములకు ముందు పూర్ణ బిందువు ఉన్న పదములు తత్సమములుగా గుర్తించవచ్చును.
 ఉదా:- సంయమి, సంరావము, సంతాపము
 సంవాదము, వంశము, హంస, సంహరము.
3. ఉపనర్గలు గల పదములు తత్సమములు ప్ర, పరా,
 ప్రతి, పరి, అతి, అధి, అభి, అవ అను, ఉప,
 సమ్, సు, అప, ని, వి, నిర్, దుర్, ఉత్,
 అపి. ఆ - మొదలగు 20 ఉపనర్గలతో కూడిన పదములు తత్సమములు.
 ఉదా:- ప్రయాణము, పరాభవము, ప్రతిరూపము,
 పరిచయము మొదలగునవి.
4. చై జై య, వోలు మొదటగల పదములు తత్సమములు
 ఉదా: చైత్రము, యముడు, యోగ్యుడు, వోఢ,
 జైవాత్మకుడు.
5. సంయుక్తాష్టరములు గల పదములు తత్సమములు
 ఉదా: పుస్తకము, విద్య, వైద్యుడు, గ్రామము.
6. అభావాద్యర్థము (లేదును అర్థము) నిచ్చ 'అ'
 'అన్' మొదట గల పదములు తత్సమములు.
 ఉదా: అ - అనుమానము, అచంచలము
 అన్ - అనుమానము, అనాదోరణము.
7. స (తోడ) సత్ (మంచి) కా - కు (చెడ్డ) అనునవి మొదటగల పదములు తత్సమములు
 ఉదా: సపరివారము, సజ్జనుడు (సత్ + జనుడు)

8. తర - తమ, వంత - మంత, వతి - మతి అను

ప్రత్యయంత శబ్దములు తత్స్వములు.

ఉదా:	తీర	- నుందరతీరము
	తమ	- నుందరతమము
	వంత	- భగవంతుడు
	వతి	- గుణవతి
	మతి	- శ్రీమతి

9. హలంత శబ్దములు తత్స్వములు:

ఉదా:	జలము చ్ (సం)	- జలముచము (తత్స్వములు)
	భిషజ్	- భిషక్త్య

10 ఇంచు చివరగల అప్రేరణార్థక ధాతువులు తత్స్వములు.

ఉదా: వచ్ + ఇంచు - వచించు

హాన్ + ఇంచు - హాసించు

తవ్ + ఇంచు - తపించు

ఆవులించు, ఆలించు, జాడించు, తిలకించు
పరికించు, పలవరించు, అప్పగించు, ఆరగించు
గాలించు మొదలగు ధాతువులు తత్స్వములు కాదు.

9. అచ్ తెలుగుపద వివేచనము:

సంస్కృత పదములను గుర్తించునట్టు గానే
తెలుగుపదములను కూడ గుర్తించుటకు కొన్ని మార్గములు
కలవు.

1. ఎ, ఒ, -ఎ చే, జీ-లు అను ఆరువర్ణములు అచ్చ
తెలుగులో మాత్రమే ఉన్నవి. సంస్కృతములో లేవు.
కావున ఇవిగల పదములు అచ్చ తెలుగు పదములుగా
గుర్తించ వచ్చును.

ఉదా : ఎ - ఎగతూళి, ఎవరు, ఎక్కుడ

ఒ - ఒకడు, ఒయ్యారము

హల్లుతో కూడిన ఎ, ఒలు - నెయ్యము, చెలిమి,
దొర, రొక్కము మొ.వి.

అధ్య బిందువు : ఏ - కోఁతి, అరుటి

చ - చేప, చేట్లు

జ - జేత, జేట్లు

10. తద్వాన పదవిచేచనము :

సంస్కృత పదముల నుండి తద్వాన పదము
లేర్పుడునపుడు కొన్ని ముఖ్యముర మార్పులు జరుగును.
ఆ మార్పులను కొన్నింటిని గమనింపుడు.

1. 'బు' వర్ణమునకు రేఖము వచ్చును

ఉదా : బుషి - రుసి

బుక్కము - రిక్క

2. ఖ, చ, ఈ, అ, ఘ - లకు క, చ, ట, త, పలు
వచ్చును.

ఉదా : ముఖము - మొకము

చవి - చవి

పీత - పీట

కథ - కత

ఫలము - పలక

3. ఘు, రుమ, అ, అ, భు - లకు గ, జ, ద, ర,
బలు వచ్చును.

ఉదా : ఘుంట - గంట

ఘుటీక - గడియ

ప్రోడ	-	ప్రోడ
దర్జము	-	దర్జము
భక్తుడు	-	బత్తుడు

4. సంయుక్తాత్మరములలో ఒకటి లోపించును.

ఉదా:	స్వామి	-	సామి
	పంక్తి	-	బంతి.

5. 'తు' - కారమునకు క - న - చ లలో ఏదైన వచ్చును.

ఉదా:	లాటు	-	లక్క
	శేమము	-	సేమము
	భిక్షము	-	బిచ్చము

6. 'జ్జు' కారమునకు నకారము వచ్చును.

ఉదా:	ఆజ్జు	-	ఆన.
------	-------	---	-----

7. స్వకారమునకు 'సా' వచ్చును.

ఉదా:	స్వర్ధము	-	సాన్నము
	స్వత్వము - సాత్తు		

8. కొన్ని పదములకు క్యావడి తోలగును.

ఉదా:	మాణిక్యము	-	మానికము
	జ్యోతి - జోతి		

9. కొన్ని పదాలకు క్యావడి తోలగి ఎత్వదిత్వములు వచ్చును.

ఉదా:	పద్మము	-	పద్మము
	పుణ్యము	-	పున్నము
	కన్య	-	కన్న
	విద్య	-	విద్దె

10. కొన్ని పదాలకు రేఖము తోలగి ద్విత్వము వచ్చును.

ఉదా:	సర్పము	-	సప్పము
	అర్పణము	-	అప్పనము

11. కొన్ని పదాలకు క్రావడి లోపించును

ఉదా:	ప్రసాదము	-	పసాదము
	ప్రాయము	-	పాయము

12. ఉకారమునకు ఒకారము వచ్చును.

ఉదా:	కుంతి	-	గొంతి
	కులము	-	గొలము

13. హ - లో హాల్లు లోపించి అచ్చు మిగులును.

ఉదా:	హంస	-	అంచ
	హరణము	-	అరణము

14. ణ - కారమునకు నకారము వచ్చును.

ఉదా:	ప్రయాణము	-	పయనము
	ద్రోణి	-	దోనె

15. శ - ష లకు నకారము వచ్చును.

ఉదా:	శాల	-	సాల
	రోషము	-	రోసము

16. యకారమునకు జకారము వచ్చును.

ఉదా:	యోగి	-	జోగి
	ద్వ్యాతము	-	జ్వాతము

17. క, ట, త - లకు గడదలు వచ్చును.

ఉదా:	కుంతి	-	గొంతి
	అటవి	-	అడవి
	మతి	-	మది

18. త, - చ, లు ఒకదానికొకటి వచ్చును.

ఉదా:	త - చ	త్యాగము	- చాగము
	చ - త	గుచ్ఛము	- గుత్తి

19. సంయుక్తాక్రములు విడిపోవను.

ఉదా:	రత్నము	-	రతనము
	మర్యాద	-	మరియాద

20. చ - సలు ఒకదానికొకటి చెచ్చను.

ఉదా:	చ - స	నారాచము	- నారనమ
	స - చ	హంస	- అంచ.

21. పదములో కొన్ని వర్ణములు లోపించుట, కొన్ని వర్ణములు అధికము గాచుట జరుగను.

ఉదా:	తామరసము	-	తామర (సములోపించుట)
	రథము	-	అరదము అ - అధికః

11. ప్రకృతి - వికృతులు:

సంస్కృత పదములతో నమానమైన పదము ప్రకృతులు. సంస్కృత, ప్రాకృత శబ్దముల నుండి పుణ్ణ పదములు వికృతులు. ఈక్రింది ప్రకృతి - వికృతి పదముల గమనింపుడు.

ప్రకృతి	- వికృతి	ప్రకృతి	- వికృతి
అంకము	- అంకే	అద్యతము	- అబ్యరము
అంకుశము	- అంకుసము	అధికము	- అదనము
అంగుష్ఠము	- అంగుటము	అనాధ	- అనద
అంచలము	- అంచు	అన్యాయము	- అన్నము
అంతఃపురము	- అంతిపురము	అపూర్వము	- అపురూపమ
అక్షతలు	- అక్షింతలు	అప్సరస	- అచ్చర
అక్షరము	- అక్షరము	అమావాస్య	- అమవస
అగ్నధము	- అగ్ద్రధ	అర్ధరాత్రి	- అద్దమరేయ
అటవి	- అడవి	అర్పణము	- అప్పనము

పదోళిక	- అందలము	కావటి	- కావడి
జీ	- ఆన	కావ్యము	- కబ్బము
శారము	- ఆదరువు	కాష్టము	- కట్టు
శంభము	- ఆరబము	కుండీ	- కుండ
ర్య	- అయ్య	కుంతి	- గొంతి
లన్యము	- ఆలనము	కుటీరము	- గుడిసె
శ్చర్యము	- అచ్చేరువు	కుడ్యము	- గోడ
శ్రయము	- ఆసరా	కుమారుడు	- కొమరుడు
హోరము	- ఓగిరము	కురుక్కరము	- కుక్కు
చ్చ	- ఇచ్చ	కులము	- గొలము
ష్టీక	- ఇటుక	కులాయము	- గూడు
ంద్ర్య	- ఈను	కూర్పాసము	- కుబునము
పాధ్యాయుడు	- ఒజ్జ	క్రాంతి	- కార్ట్రె
ఖుతము	- రిక్క	ఇరము	- కారము
ఖుషి	- రుసి	ఇముము	- సేమము
ంంరము	- గొంతు	ఇంద్రము	- కగ్గము
ంంద	- గడ్డ	ఇని	- గని
కంబళము	- కంబళి	ఇర్దము	- గంట
కత్త	- చంక	ఇహ్వారము	- గుహ
కలారు	- కటూరి	ఇర్ధభము	- గాడిద
కన్య	- కన్న	గుచ్ఛము	- గుత్తి
కబళము	- కవళము	గృద్రము	- గడ్డ
కర్తరి	- కత్తెర	గృహము	- గీము
కర్తి	- కత్తి	గోధూమము	- గోధుమ
కాకము	- కాకి	గౌరవము	- గౌరవము
కాచము	- గాజ	గ్రంథి	- కంతి
కార్యము	- కర్మ	ఘుంట	- గంట

ఘటము	- కడవ	దృఢము	- దిటము
చతురంగము	- చదరంగము	దేవుడు	- దేవర
చతురస్రము	- చదరము	దేవాలయము	- దేవళము
చిత్రము	- చిత్రరువు	దేవి	- దేవేరి
చిన్నము	- చిన్నె	దైవము	- దయము
చేలము	- చీర	దోషము	- దోషము
చేపై	- చేత	దోషకము	- దోషము
చాయ	- చాయ	దొష్టము	- దుండగము
జట	- జడ	దూయము	- జూతము
జలేకము	- జలగ	ద్రోణిక	- దొన్నె
జ్యోతి	- జోతి	నాట్యము	- నట్టువ
తాంబూలము	- తమలము	నిద్ర	- నిదుర
తామరసము	- తామర	నిర్ధరము	- నిబ్బరము
తాలము	- తాడి	నిరము	- నీరు
తింత్రాణి	- చింత	నిరాజనము	- నివ్యాళి
తిథి	- తేదీ	నాక	- నావ
తీరము	- దరి	పక్కి	- పక్కి
తుండము	- తాండము	పంక్తి	- బంతి
తురుషుడు	- తురక	పద్యము	- పద్మము
తుష్ణీరము	- తుంపర	పరిషోసము	- పరేచకము
తృటి	- చిటిక	పశువు	- పసరము
తృతీయ	- తడియ	పాదుకలు	- పావుకోళు
త్యాగము	- భాగము	పాయనము	- పాసెము
త్రినగము	- తెలుగు	పారదము	- పాదరసము
త్వక్కు	- తొక్క	పారావతము	- పావురము
దర్ఢి	- దుబ్బ	పార్షవము	- ప్రక్క
రిక్కు	- దెన	పిష్టము	- పిండి

యోవనము	- జవ్యనము	వ్యర్థము	- వమ్మై
రత్నము	- రతనము	వ్యవహారము	- బేహారము
రథము	- అరదము	వ్యాఖ్యానము	- ఘేనము
రహటము	- రాట్టము	శంక	- జంకు
రాక్షసుడు	- రక్కసుడు	శకునము	- సకినము
రాజబారము	- రాయబారము	శక్తి	- సత్తి
రాజనము	- రాయనము	శయ్య	- సెణ్ణ
రాజపంచ	- రాయంచ	శర్గుర	- చక్కుర
రాళ్ళి	- రాణి	శాప్రము	- చట్టము
రాత్రి	- రాతిరి	శిఖ	- సిగ
రాశి	- రాసి	శిరోనామము	- చిరునామ
రూప్యము	- రూపాయి	శీతము	- సేతువు
రేఖ	- రేక	శుకము	- చిలుక
రోషము	- రోసము	శృంగారము	- సింగారము
ంత్కు	- లచ్చి	శ్రీ	- సిరి
లాంగఱము	- నాగలి	సంళ్ళ	- సైగ
లాక్ష	- లక్ష	సంతతి	- సంతు
వంశము	- వంగడము	సంతోషము	- సంతసము
వటకము	- వడియము	సంభమము	- సంబరము
వటువు	- వదుగు	సక్క	- సత్తు
వర్ధము	- వన్నె	సన్యాసి	- సన్యాసి
విజ్ఞాపనము	- విన్నపము	సపత్ని	- సవతి
విద్య	- విద్ది	సర్పము	- సప్పము
విష్టువు	- వెన్నుడు	సహజము	- సాజము
వృథి	- వడ్డి	సహయము	- సాయము
వేత్రము	- బెత్రము	సింహము	- సింగము
పెరుగు	- పెళు		

సుఖము	- సుకము	స్వచ్ఛికము	- పటీక
సుధ	- సుద్ర	స్వావము	- జావ
సుభగము	- సాబగు	స్వతంత్రము	- సాంతము
సూక్తి	- సుద్ది	స్వర్గము	- సాన్మము
సూచి	- సూది	స్వామి	- సామి
స్తంభము	- కంబము	స్వామిని	- సాని
శ్శూలము	- తోలము	హింగువ	- ఇంగువ
స్నేహము	- నెయ్యము	హిమము	- ఇవము
స్నానము	- తానము	హృదయము	- ఎద

12. ద్రుత ప్రకృతికములు:

రూపమును బట్టి ఆంధ పదములను రెండు విధములుగా విభజింప చుట్టును.

1. ద్రుత ప్రకృతికములు 2. కళలు

నకారము అంతమందు గల పదములన్నియు ద్రుతప్రకృతికములు. ఈ నకారము లేకపోయినను ఆ పదము యొక్క అర్థము మారదు.

ఉదా: చేతన్ - చేత
తోడన్ - తోడ

13. కళలు:

ద్రుతము అనగా నకారము చివరలేని పదముల న్నియు కళలు.

ఉదా: రాముడు, గోపాలుడు
వస్తువు, రథము.

**మూడవ ప్రకరణము
భాషాభాగములు**

వాక్యములో ఉపయోగమును బట్టి పదములు వివిధ తరగతులుగా విభజింపబడినవి. వానిని భాషాభాగములందురు.

భాషా భాగములు - 9.

1. నామవాచకములు
2. సర్వనామములు
3. విశేషణములు
4. క్రియలు
5. క్రియావిశేషణములు
6. విభక్తులు
7. సముచ్చయములు
8. ఆశ్చర్యధకములు
9. అవ్యయములు

1. నామవాచకములు :

ఈక వ్యక్తినిగాని, వస్తువునుగాని, జాతినిగాని, గుణమునుగాని (తెల్పు) పదములు నామవాచకము అని అందురు.

నామవాచకములు 8 విధములు

1. నంజ్ఞానామవాచకములు
2. జాతినామవాచకములు
3. గుణనామవాచకములు
4. క్రియనామవాచకములు

5. సముద్రాయనామవాచకములు
 6. ద్రవ్యనామవాచకములు
 7. ధాతుజనామవాచకములు
 8. తద్రీతనామవాచకములు
- 1. సంజ్ఞానామ వాచకములు :-**

ఒక వ్యక్తిని గాని, వస్తువునకు గాని, ప్రదేశమునకు గాని సంజ్ఞలుగా వ్యవహారించు నామవాచకములను సంజ్ఞా నామవాచకము లందురు.

ఉదా :- గోపాలుడు, వారణాశి, లత, కావేరి.

- 2. జాతి నామవాచకములు :-**

ఒక జాతికి గాని, వర్గమునకు గాని చెందిన ప్రాణులు లేక వస్తువులకు వ్యవహారింపబడు నామవాచకములు జాతి నామవాచకములనబడును.

ఉదా :- మానవుడు, జంతువు, వృక్షము, నది.

- 3. గుణ నామవాచకములు :-**

గుణమును గాని, వర్ణమును గాని, భావమును గాని బోధించు నామవాచకములు గుణ నామవాచకముల గును.

ఉదా : తీపి, చేదు, మంచితనము, గొప్పతనము, ఎరువు, నలుపు.

- 4. క్రియా నామవాచకములు :-**

పనులను తెలియ జీయు నామవాచకములను క్రియా నామవాచకములందురు.

ఉదా :	క్రియ	-	క్రియా నామవాచకము
	కోరుట	-	కోరిక
	తినుట	-	తిండి
	కోయుట	-	కోత

5. సముద్రాయ నామవాచకములు : -

ఒకే జూతికి చెందిన అనేక ప్రాణుల లేక లుగుల సముద్రాయముల పేర్లను నూచించు నామవాచకములను సర్వాసముద్రాయ నామవాచకములందురు.

ఉదా : ఆపుల మంద	పిట్టుల గుంపు	1.
కోతి మూక	లంబాడి తండ	2.
		3.

6. ద్రవ్య నామవాచకములు :

ద్రవ్యముల పేర్లను తెలుపు నామవాచకములను గ్రామములను సముద్రాయ నామవాచకములను.

ఉదా : నీరు, గాలి, ఇనుము, వెండి, బంగారము.	1. పురుషాలు
	అనుభూతిలు
	బోధించు

7. ధాతుజ నామవాచకములు :

ధాతువుల నుండి ఏర్పడిన నామవాచకములను ధాతుజ నామవాచకములను.

ఉదా : ధాతువు	-	ధాతుజ నామవాచకము	ఉదా
వండు	-	వండుట	1. వండుట
చేయు	-	చేయుట	2. చేయుట
చేయు	-	చేయిమి	3. చేయిమి

8. తద్రీత నామవాచకములు :

తద్రీత ప్రత్యుయములు చేసిన నామవాచకములను తద్రీత నామవాచకములను.

ఉదా : పెద్దతనము, చిన్నతనము, పేరిమి, చెలిమి.	2. నిర్దేశితములు
	నర్సర్లు

2. సర్వనామములు :

నామవాచకములకు బదులుగా వాడబడు పదము సర్వనామములు.

ఇందు గోపాలుడు అను నామవాచకమునకుబదు
లుగా వాడబడిన 'అతడు' అను పదము సర్వనామము.
సర్వనామములు 6 విధములు

1. పురషబోధక సర్వనామములు
2. నిర్దేశాత్మక సర్వనామములు
3. అనిర్దేశాత్మక సర్వనామములు
4. సంబంధ బోధక సర్వనామములు
5. ప్రశ్నవాచక సర్వనామములు
6. సంభ్యవాచక సర్వనామములు

1. పురషబోధక సర్వనామములు: ప్రథమ, మధ్యమ, ఉత్తమ
అను మూడు పురుషులను తెలియ జేయునని పురుష
బోధక సర్వనామములు.

ఉదా:

1. ప్రథమ పురుషము	వికవచనము	- బహువచనము
పుంలింగము	వాడు	- వారు
స్త్రీలింగము	ఆమె	- వారు
నలంనక లింగము	ఆది	- ఆవి
2. మధ్యమపురుషము	నీవు	- మీరు
3. ఉత్తమ పురుషము	నేను	- మేము, మనము

2. నిర్దేశాత్మక సర్వనామములు: విషయమును నిర్దేశించి చెపుని
సర్వనామములు.

ఉదా:	ఆంత	- ఇంత	అన్ని	- ఇన్ని
	ఆందరు	- ఇందరు	తతడు	- ఇతడు
	అయిన	- ఈయిన	ఆమె	- ఈమె
	అది	- ఇది	అవి	- ఇవి

3. అనిర్దేశాత్మక సర్వనామములు: విషయమును నిర్దేశించి

తెలుగు వ్యాకరణము

4. క్రియాజన్య విశేషణములు
 5. నామజన్య విశేషణములు
 6. విధేయ విశేషములు
1. గుణ విశేషణములు : నామవాచకము యొక్క గుణమును తెలుపు విశేషణమును గుణవిశేషణము అందురు.
- ఉదా : గోపాలుడు మంచి విద్యార్ద్రి
2. సార్వనామిక విశేషణములు : విశేషణములుగా వాడబడు సర్వనామములను సార్వనామిక విశేషణములందురు.
- ఉదా : ఆ సింహము, ఈ భాలుడు, నీ పుస్తకము
3. సంఖ్యావాచక విశేషణములు : సంఖ్యలను తెలుపు విశేషణములను సంఖ్యావాచక విశేషణములందురు.
- ఉదా : ఒకటి - ఒకరు - ఒకటవ రెండు - ఇద్దరు - రెండవ
4. క్రియాజన్య విశేషణములు : క్రియల నుండి పుట్టిన విశేషణములనుకియాజన్య విశేషణములందురు. వీటిని ధాతుజ విశేషణములని కూడ అందురు.
- ఉదా : చదివిన, తినిన, చదువుచున్న - తినుచున్న, చదువగల - తినగల
5. నామజన్య విశేషణములు : నామములనుండి పుట్టిన విశేషణములను నామజన్య విశేషణములందురు.
- ఉదా : గోపాలుని కలము.
- ఇందు 'గోపాలుని' అనునది గోపాలుడు అను నామవాచకము నుండి పుట్టిన విశేషణము కావున ఇది నామజన్య విశేషణమైనది.

6. విధేయ విశేషణము: విధేయముగా నుపయోగింపబడు విశేషణములను విధేయ విశేషణములందురు.

ఉదా: గోపాలుడు గుణవంతుడు.

ఈ వాక్యములో గోపాలుడు నామవాచకము గుణవంతుడు అనునది విధేయము ఇది గోపాలుడు అను నామ వాచకమును విశేషించుచున్నది. కావున ఇది విధేయ విశేషణము.

4. క్రియలు:

పనులను తెలుపు పదములను క్రియలందురు.
క్రియలు మూడు విధములు.

- అవి: 1. సకర్మక క్రియలు
- 2. అకర్మక క్రియలు
- 3. ద్వ్యకర్మక క్రియలు

1. సకర్మక క్రియలు: కర్మతో కూడియున్న క్రియలను సకర్మక క్రియలందురు.

కర్త చేయు పని యొక్క ఫలితమును అనుభవించు నది క్రియ.

ఉదా: రాముడు రావణుని చంపెను.

ఈ వాక్యములో 'చంపెను' అనునది క్రియ ఎవరు? అని ప్రశ్నించగా 'రాముడు' అని సమాధానము వచ్చును. కావున రాముడు కర్త, రాముడు ఎవరిని చంపెను. అని ప్రశ్నించగా రావణుని అని సమాధానము వచ్చును. అనగా కర్త చేసిన పనిని అనుభవించిన వాడు కావున రావణుడు కర్మ. ఇందు కర్మ పదముండుటచే 'చంపెను' అను క్రియ 'సకర్మక క్రియ' అయినది.

తెలుగు వ్యాకరణము

2. అకర్ణక క్రియ : కర్ణలేని క్రియలను అకర్ణక క్రియ లందురు.

ఉదా : గోపాలుడు చదివెను.

ఈ వాక్యములో చదివెను క్రియ. ఎవరు ? అని ప్రశ్నింపగా గోపాలుడు అని సమాధానము వచ్చును. కావున గోపాలుడు కర్త, కాని ఎవరిని, దేనిని అని ప్రశ్నింపగా సమాధానము లేదు. అనగా ఈ వాక్యములో కర్ణ లేదు. కావున 'చదివెను' అను క్రియ అకర్ణక క్రియ.

3. ద్వికర్ణక క్రియలు : రెండు కర్ణలను కలిగి యున్న క్రియలను ద్వికర్ణక క్రియలందురు.

ఉదా : శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపదికి వస్త్రములిచ్చేను.

ఈ వాక్యములో ఇచ్చేను అనునది క్రియ. శ్రీకృష్ణుడు కర్త. ఎవరికి అని ప్రశ్నింపగా ద్రౌపదికి అని, వేనిని అని ప్రశ్నింపగా వస్త్రములను అని సమాధానము వచ్చును. కావున అవి రెండును కర్ణలు కావున ఇది ద్వికర్ణక క్రియ.

5. క్రియా విశేషణములు :

క్రియలను విశేషించు పదములను క్రియ విశేషణములందురు.

ఉదా : గోపాలుడు బాగుగా చదువుచున్నాడు.

పై వాక్యములో చదువుచున్నాడు అను పదము క్రియ. ఎట్లు చదువుచున్నాడు అని ప్రశ్నించన బాగుగా అని సమాధానము వచ్చును. బాగుగా అను పదము చదువుచున్నాడు. అను పదమును విశేషించుచున్నది. కావున ఇది క్రియా విశేషణము. క్రియా విశేషణములు నాలుగు విధములు.

- అని: 1. మాలిక క్రియా విశేషణములు
2. యోగిక క్రియా విశేషణములు
3. నామజన్య క్రియా విశేషణములు
4. క్రియాజన్య క్రియా విశేషణములు

1. మాలిక క్రియా విశేషణములు:-

ఎల్లప్పుడు క్రియా విశేషణములుగానే ఉపయోగపడు వానిని మాలిక క్రియా విశేషణములందురు.

ఉదా: అతడు క్రన్నన వచ్చేను.

క్రన్నన అనుపదము మాలిక క్రియా విశేషణము. ఈ పదము ఎప్పుడు క్రియా విశేషణముగానే ఉపయోగపడును.

2. యోగిక క్రియా విశేషణములు:-

ఇతర పదములపై 'అగు' ధాతు రూపమైన 'కాన్', చేరుట వలన ఏర్పడు క్రియా విశేషణములను యోగిక క్రియా విశేషణములందురు.

ఉదా: గోపాలుడు వేగముగా పరుగెత్తును.

రాముడు అందముగా మాట్లాడును.

'కాన్' రూపాంతరకు 'గా'

3. నామజన్య క్రియా విశేషణములు:-

నిమవాచకముల నుండి ఏర్పడిన క్రియా విశేషణములను నామజన్య క్రియా విశేషణములందురు.

ఉదా: అతడు ఇంటికి వెళ్ళేను

ఆమె ఇక్కడికి వచ్చినది.

4. ధాతుజ క్రియా విశేషణములు:-

క్రియలనుండి ఏర్పడిన క్రియా విశేషణములను క్రియాజన్య క్రియా విశేషణములు లేక ధాతుజ క్రియా విశేషణములందురు.

ఉదా: అతడు మాట్లాడక ఉండెను

నేను చదువుతూ వంటిని.

6. విభక్తులు :

వాక్యములోని వేర్పెరు పదములకు అన్వయము కలిగించు ప్రత్యయములను, పదములను విభక్తులందురు. ఇవి రెండు పదముల మధ్య సంబంధము కలిగించును.
ఉదా : కుండలో నీరు ఉన్నది.

ఈ వాక్యములో కుండకు నీరుకు గల సంబంధమును సూచించు 'లో', అనునది విభక్తి, దేనినే విభక్తి ప్రత్యయముందురు.

విభక్తులు 8 విధములు

1. ప్రథమా విభక్తి - దు, ము, వు, లు
2. ద్వాతీయా విభక్తి - నిన్, నున్, లన్, కూరిన్,
గురించి
3. తృతీయా విభక్తి - చేతన్ చేన్, తోడన్ తోన్
4. చతుర్థీ విభక్తి - కొరకున్, కై
5. పంచమీ విభక్తి - వలన్, కంటెన్, పట్టి
6. షష్ఠీ విభక్తి - కిన్, కున్, యొక్కు, లోన్,
లోపలన్
7. సప్తమీ విభక్తి - అందున్, ఇందున్, నన్
8. నంబోధనా - ఓ, ఓయి, ఓరి, ఓసి

ప్రథమా విభక్తి

7. సముచ్చేయములు :

పదములను ఒక దానితో నొకటి కలుపుటకు ఉపయోగపడు వానిని సముచ్చేయములందురు. సముచ్చేయములు - రెండు అవి యున్, నున్.

ఉదా : రాముడును, లక్ష్మీఱుడును అయ్యెధ్యకు వచ్చిరి.
సత్యయు, హరియు ద్వాకకువచ్చిరి.

వ్యవహరికభాషలో సముచ్చయములను వాడుట
తేదు. ఏటికి బదులు దీర్ఘములు ప్రాయమున్నారు.
ఉదా: రాముడూ కృష్ణుడూ మౌర్యు.

8. ఆశ్చర్యర్యథకములు:

ఆశ్చర్యము, సంతోషము, భయము, జూగుప్ప
విషాదము మున్నగు వానిని తెలిపెడి పదములను
ఆశ్చర్యర్యథకములందురు.

ఉదా: ఆహా రాముడు ఎంత మంచివాడు
అయ్యా! నీకు ఎంత కష్టము కలిగినది
అమ్మా! నాకు భయము
చీ! చీ! నీముగము నాకు చూపించకు

9. అవ్యయములు:

లింగ, వచన, విభక్తి శూన్యములైన పదములను
అవ్యయములందురు.

అనగా స్త్రీ అంగము, పుంలింగము, నపుంపకలిం
గము వలనగాని, ఏకవచన, బహువచనముల వలన గాని
విభక్తుల వలన గాని ఏమార్పులను పొందని పదములు
అవ్యయములని గుర్తించవలెను.

అవ్యయములు 2రకములు

1. లాషణికములు
2. ప్రతి పదోక్తములు.

1. లాషణికములు:-

వ్యకరణ కార్యముల వలన సాధింపబడిన
అవ్యయములు లాషణి కావ్యయములు.

ఉదా: చూచి - తిని, చూడక - తినక, చూచిన - తినిన.

2. ప్రతి పదోక్తావ్యయములు :

పుట్టుకతోనో లింగవచన విభక్తులు లేనివియును, వాడుకలో అంగాదులను విడిచి వేరొక అర్దములో ఉపయోగపడుచున్న శబ్దములను ప్రతిపదోక్తావ్యయము లందురు.

ఉదా : కాని, అయినన్, కాబట్టి, కనుకన్, బాగుబాగు, నీకె, నీవైనన్, అయ్యా! అక్కటా!

నాల్గవ భావము

1. లింగములు :

స్త్రీ పురాషాది జాతిభేదమును ' లింగము ' అందురు. దీనినే వాచకము అనికూడ అందురు. తెలుగులో మూడు లింగములు కలవు.

1. పుంలింగము - మహాద్వాచకము లేక మహాత్తు
2. స్త్రీ లింగము - మహాతీవాచకము లేక మహాతి
3. నపుంసక లింగము - అమహాద్వాచకము లేక అమహాత్తు

1. పుంలింగము :

పురుషులను వారి విశేషములను గూర్చి తెలుపునవి పుంలింగములు.

ఉదా : రాముడు, గోపాలుడు, కృష్ణుడు గుణవంతుడు, శీలవంతుడు, బుద్ధిమంతుడు.

2. స్త్రీ లింగము :

స్త్రీలను వారి విశేషణములను గూర్చి తెలుపునవి స్త్రీ లింగములు.

ఉదా : పార్వతి, నచత, గౌరి

గుణవంతురాలు, శీలవంతురాలు, బుద్ధిమంతురాలు

3. నపుంసక లింగము:

పుంలింగములు స్త్రీలింగములు కానిని నపుంసకలింగములు. వృత్తములు, జంతువులు చలనము లేచి వస్తువులు వాని విశేషణములు నపుంసక లింగములఁగును.

ఉదా: గోవు, వృత్తము, కుక్క, బల్ల, మేక, పులి, ఏనుగు

2. వచనములు

ఒకటికిని, ఒకటి కంటె ఎక్కువగా నుండుటకును గల భేదమును తెలుపుటను వచనము అందురు.
వచనములు-4.

1. ఏకవచనము

ఒక వ్యక్తిని గాని, ఒక వస్తువును గాని బోధించు దానిని ఏకవచనమందురు.

ఉదా: కలము, చెట్లు, పర్వతము, నది

2. బహువచనము

ఒకటి కంటె ఎక్కువ మంది వ్యక్తులను గాని వస్తువులను గాని బోధించు దానిని బహువచనమందురు.

ఉదా: కలములు, చెట్లు, పర్వతములు, నదులు.

3. నిత్యైకవచనములు

కొన్ని పదములు ఎప్పుడును ఏకవచనములుగానే ఉందును. వాటిని నిత్యైక వచనములందురు.

ఉదా: వరి, రాగి, పెసర, కంది, బంగారము, రాగి, వెండి, ఉప్పు, నూనె మొదలగునవి.

4. నిత్యబహువచనములు -

కొన్ని పదములు కొవలము బహువచనములోనే ఉందును. అట్టి వానిని నిత్యబహువచనములందురు.

ఉదా: గోధుమలు, జొన్నలు, పెసలు, మినుములు, కందులు, దాగుడుమూతలు అందరు. ఎందరు, కొందరు మొదలగునవి.

3. ధాతువులు

క్రియయొక్క మూల రూపము ధాతువు
ధాతువులు మూడు విధములు

1. తత్స్వమ ధాతువులు
2. అచ్చిక ధాతువులు
3. శబ్దపల్లవములు

1. తత్స్వమ ధాతువులు :-

సంస్కృతము నుండి వచ్చిన ధాతువులను తత్స్వమ ధాతువులందురు.

ఇని రెండు విధములు

1. తత్స్వమ క్రియాధాతువులు
2. తత్స్వమ నామ ధాతువులు

1. తత్స్వమ క్రియా ధాతువులు :

సంస్కృత ధాతువులకు 'ఇంచు' చేరుట వలన ఏర్పడిన ధాతువులను తత్స్వమ క్రియా ధాతువు లందురు.

ఉదా : భజ్ + ఇంచు = భజించు

భుజ్ + ఇంచు = భుజించు.

2. తత్స్వమ నామ ధాతువులు :

సంస్కృత నామములకు 'ఇంచు' చేరుట వలన ఏర్పడిన ధాతువులను తత్స్వమనామ ధాతువులందురు.

ఉదా : శయన + ఇంచు = శయనించు

పల్లవ + ఇంచు = పల్లవించు.

2. అచ్చిక ధాతువులు :

తద్ధవ దేశ్యపదములు గల భాష అచ్చతెలుగు

తెలుగు వ్యాకరణము

భాష యగును. అచ్చ తెలుగుపదమలతో ఏర్పడిన ధాతువులు ఆచ్చిక ధాతువులు.

ఉదా: తిను, కను, విను మొదలగునవి మేలిక ధాతువులు ఆరగించు, ఆవులించు, చిగురించు, పయనించు మున్నగు 'ఇంచు' చేరగా ఏర్పడిన ధాతువులు ఆచ్చిక ధాతువులు అగును.

3. శబ్దపల్లవములు:

ధాతువు పై గాని నామము పై గాని వేరొక ధాతువు చేరి వేరే అర్థము సిచ్చ సంయుక్త ధాతువును శబ్దపల్లవ మందురు.

ఉదా: కూర్చు + ఉండు = కూర్చుండు.

పై పదములో 'కూర్చు' అనునది ఒక ధాతువు, దానికి 'ఉండు' అనుమరొక ధాతువుచేరి 'కూర్చుండు' అను శబ్దపల్లవమైనది.

ఇట్లే మేలు + కొను = మేలుకొను, మేల్కొను.

నిలుచు + ఉండు = నిలుచుండు.

అందు + ఇచ్చ = అందిచ్చ మున్నగునవి.

4. తద్దితములు

నామవాచకములకు చివర చేరు ప్రత్యయములను తద్దిత ప్రత్యయములందురు. తద్దితప్రత్యయములు చేరిన నామములు తద్దితములగును.

నామముల చివర తద్దిత ప్రత్యయములు ఈ క్రింది అర్థములలో చేరును.

1. భావార్థకము:

1. భావార్థకమున 'తన' ప్రత్యయము వచ్చును.

ఉదా: గొప్ప + తనము = గొప్పతనము

రాముని + తనము = రామునితనము.

నామవాచకముల విశేగముల ధర్మమునుతెలుపునది
భావార్థకము.

2. 'చిన్న' మున్నగు వానికి (టీ) రికవర్డకము వచ్చును.

ఉదా: చిన్న + రికము = చిన్నరికము.

పెద్ద + రికము = పెద్దరికము.

కన్న + రికము = కన్నరికము.

3. 'పేరు మొదలగువానికి 'ఇమి' వర్డకము వచ్చును.

ఉదా: పేరు + ఇమి = పేరిమి

చెలి + ఇమి = చెలిమి.

కదు + ఇమి = కడిమి.

4. 'ఇక' వర్డకము అగ్గలాదులకు వచ్చును.

ఉదా: అగ్గలము + ఇక = అగ్గలిక

బమ్మునై + ఇక = బమ్మైక.

5. గుణమును తెలుపు 'నల్ల' మున్నగువాటికి 'న' వచ్చ

ఉదా: నల్ల + న = నల్లన

తెల్ల + న = తెల్లన.

2. స్వార్థము:

స్వార్థములో తద్దిత ప్రత్యయములు చేరినప్పటికే
అర్థము మారదు.

స్వార్థములో ఈ క్రింది ప్రత్యయములు వచ్చును.

1. ఇక - వర్ణకము అరమారాదులకు వచ్చును.

ఉదా: అరమర + ఇక = అరమిక

నడవడి + ఇక = నడవడిక.

2. ఉక - వర్ణకము చి(ఱు) రు తాదులకు వచ్చును.

ఉదా: చిరుత + ఉక = చిరుతుక

నాతి + ఉక = నాతుక.

3. ఇడి - వర్ణకము 'తెలివి' మున్నగు వానికి వచ్చును.

ఉదా: తెలివి + ఇడి = తెలివిడి

వినికి + ఇడి = వినికిడి.

4. ఇతి - వర్ణకము 'వాపు' మున్నగు వానికి వచ్చును.

ఉదా: వాపు + ఇరి = వాపిరి

వావు + ఇరి = వావిరి.

5. ఇద వర్ణకము 'ఒప్పు' మున్నగు వానికి వచ్చును.

ఉదా: ఒప్పు + ఇదము = ఒప్పిదము

తప్పు + ఇదము = తప్పిదము.

6. కార వర్ణకము 'నుడి' మున్నగు వానికి వచ్చును.

ఉదా: నుడి + కారము = నుడికారము

కొలత + కారము = కొలగారము.

3. మతుబర్ధకము:

కలది, కలవాడు అనునర్థమును మతుబర్ధకము అందురు.

మతుబర్ధమున నామములపై ఈ క్రింది ప్రత్యయ ములు వచ్చును.

1. 'ఆట'మొదలగువానికి పురుషులనుతెల్పునపుడు 'కా' ఆనియు, ప్రీతి లను తెల్పునపుడు' కత్తియ 'అనియు వచ్చును.

ఉదా: ఆట + 'కా'దు = ఆటకాదు

సాగను + 'కా'దు = సాగనుగాదు

ఆట + 'కత్తియ' = ఆటకత్తియ

సాగను + కత్తియ = సాగనుకత్తియ.

2. అటమటాదులకు పుంలింగములో 'ఈ'వర్ణకమువచ్చును.

ఉదా: ఆట + మట 'ఈ' = అటమటీడు

సాలె + 'ఈ' దు = సాలీదు.

3. కులమును తెలుపు పదములకు 'త'వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: బోయ + త = బోయత

చెంచు + త = చెంచెత.

4. బహూ వచనములు చివర నున్నవగాదులకు 'ఆ' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: వగలు + ఆదు = వగలాదు

వన్నెలు + ఆదు = వన్నెలాదు.

5. లేనిది, లేనివాడు అను అర్థములో ముక్కు మున్నగు వానికి 'ఇడి' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: ముక్కు + ఇడి = ముక్కీడి

సిగ్గు + ఇడి = సిగ్గిడి.

6. జాలాదులకు అరి వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: జాలము + అరి = జాలరి.

జాదము + అరి = జాదరి.

7. 'ఒయ్యారము' మున్నగు పదములను 'ఇ' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: ఒయ్యారము = ఇ + ఒయ్యారి

జోహోరము + ఇ = జోహోరి.

కడలు + ఇ = కడలి.

4. మానార్థకము : -

పరిమాణము, కొలతను తెలియజేయు అర్థమును మానార్థకముందురు. మానార్థకములో ఈ క్రింది ప్రత్యయములు వచ్చును.

1. మానార్థకమున ఏక వచనములో 'ఏడు' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా : తూము + ఎడు = తూమెడు

ముంత + ఎడు = ముంతెడు.

'అంత' వర్ణకము చేసిన

ఉదా : చేట + అంత = చేటంత

నిమ్మకాయ + అంత = నిమ్మకాయంత.

5. దఘూర్ధకము :

లోతును తెలియజేయునది దఘూర్ధకము దఘూర్ధకములో 'బంటి', కొలది ప్రత్యయములు వచ్చును.

ఉదా : మోకాలు + బంటి = మోకాలుబంటి

మోకాలు + కొలది = మోకాలుకొలది.

6. తాచేర్యార్థము

అతని స్వభావము అను నర్థమును తెలియజేయునది తాచేర్యార్థము.

తాచేర్యార్థమున పోతు, మారి, కోరు, దారు, గొట్టు అను ప్రత్యయములు చేరును.

ఉదా : పోతు — తిండి + పోతు = తిండిపోతు.

పొగరు + పోతు = పొగరుబోతు

మారి — మాయలు + మారి = మాయలమారి

మాటలు + మారి = మాటలమారి

కోరు — జగదాలు + కోరు = జగదాలకోరు

దగా + కోరు = దగాకోరు.

దారు — పెత్తనము + దారు = పెత్తనదారు, పెత్తందారు.

గొట్టు — పిసిని + గొట్టు = పిసినిగొట్టు.

5. కృదంతములు

ధాతువులపై చేరు ప్రత్యయములను కృత్తులు లేక కృత్యయములు అందురు. కృత్తులు చేరగా ఏర్పడి నామవాచకములను కృదంతములందురు.

కృత్ + అంతము = కృదంతము.

1. 'అలుగు' మున్నగు ధాతువులకు 'క' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: కలుగు + ఇమి = కలిమి

ఓరు (చు) + ఇమి = ఓరిమి.

2. 'కలుగు' మున్నగువానికి 'ఇమి' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: కలుగు + ఇమి = కలిమి

ఓరు (చు) + ఇమి = ఓరిమి

3. 'చేయు' మున్నగు వానికి 'త' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: చేయు+త = చేత

కూయు + త = కూత.

4. 'అడగు' మున్నగు వానికి 'కువ' వర్ణకము వచ్చును.

ఉదా: అడగు + కువ = అడకువ

లోగు + కువ = లోకువ.

5. 'అదు' మున్నగు వానికి 'టు' వచ్చును.

ఉదా: అదు + టు = అదుట

ఊరు + టు = ఊట.

6. తిరియు మున్నగు వానికి 'ప' వచ్చును.

ఉదా: తిరియు, + ప = తిరిపము

మురియు + ప = మురిపెము.

ఇవి నపుండిక లింగ శబ్దములగుటచే ము వచ్చినది.

7. ఆపులించు మున్నగు వానికి 'త' వచ్చును.

ఉదా: ఆపులిం(చు) + త = ఆపులింత.

వెక్కిరిం(చు) + త = వెక్కిరింత.

8. 'మాయు' మున్నగువానికి 'పు' వచ్చును.

ఉదా: మా(యు) + పు = మాపు

మే(యు) + పు = మేపు.

9. 'అంజు' మున్నగు వానికి 'ఇక' వచ్చును.

ఉదా: అంజు + ఇక = అంజిక

అమరు + ఇక = అమరిక.

10. 'ఏలు' మున్నగు వానికి 'బడి' వచ్చును.

ఉదా: ఏలు + బడి = ఏలుబడి

కట్టు + బడి = కట్టుబడి.

11. 'చేరు' మున్నగు వానికి 'గడ' వచ్చును.

ఉదా: చేరు + గడ = చేరు గడ

మను + గడ = మనుగడ.

12. 'కోరు' మున్నగు వానికి 'ఇకి' వచ్చును.

ఉదా: కోరు + ఇకి = కోరికి

పోలు + ఇకి = పోలికి.

13. 'మను' మున్నగు వానికి 'వు' వచ్చును.

ఉదా: మను + వు = మనువు

కాబు + వు = కావు.

14. 'మా(యు) రు' మున్నగువానికి 'అక' వచ్చును.
 ఉదా: మారు + అక = మారకము.
 అమ్ము + అక = అమ్మకము.
15. 'కలియు' మున్నగు ధాతువులను 'విడి' వచ్చును.
 ఉదా: కలి(యు) + విడి = కలివిడి
 తెలుయు + విడి = తెలివిడి.
16. 'కాచు' మున్నగు వానికి 'వలి' వచ్చును.
 ఉదా: కాచు + వలి = కావలి.
 ఏచు + వలి = ఏవలి.
17. 'తెలియు' మున్నగు వానికి 'వి' వచ్చును.
 ఉదా: తెలి(యు) + వి = తెలివి
 తని(యు) + వి = తనివి.
18. 'కాచు' మున్నగు వానికి 'పుర' వచ్చును.
 ఉదా: కా(చు) + పుర = కాపురము
 దా(చు) + పుర = దాపురము.
19. 'దిగు' మున్నగు వానికి 'మతి' వచ్చును.
 ఉదా: దిగు + మతి = దిగుమతి
 ఎగు + మతి = ఎగుమతి.
20. 'పెళ్ళు మున్నగు వానికి బడి వచ్చును.
 ఉదా: పెళ్ళు + బడి = పెళ్ళుబడి
 దిగు + బడి = దిగుబడి.

పదవ ప్రకరణము సంధులు

1. సంధి

సంధి అనగా రెండు పదముల కలయిక మొదటి పదము లోని చివరి అచ్చు పోయి రెండవ పదములోని మొదటి అచ్చు వచ్చిన సంధి అగును.

ఉదా: రాముడు + అతడు = రాముడతడు.

‘ఇందు’ ‘రాముడు’ మొదటి పదము అతడు రెండవ పదము. మొదటి పదమైన ‘రాముడు’ లోని ఉకారము పోయి రెండవ పదములోని ‘ఆ’ కారము వచ్చినది.

రాముడ్ + అతడు = రాముడతడు అయినది.

2. సంధి కార్యములు

1. ఏకాదేశము: రెండు వర్ణములకు బదులు ఒకే వర్ణము వచ్చిను ఏకాదేశమందురు.

ఉదా: గోపాలుడు + అతడు = గోపాలుడతడు.

ఇందు మొదటి పదములోని చివరి ఉకారము పోయి రెండవ పదములోని మొదటి అకారము ఏకాదేశముగా వచ్చినది.

2. ఆదేశము: ఒక అక్షరమును తొలగించి వేరొక అక్షరము వచ్చిను ఆదేశమందురు.

ఉదా: నీవు + టక్కరివి = నీవుడక్కరివి.

ఇందు ‘ట’ కు ‘డ’ ఆదేశముగా వచ్చినది.

తెలుగు వ్యాకరణము

3. ఆగమము : రెండు పదముల మధ్య మరొక అక్షరము చేరుతను ఆగమము అందురు.

ఉదా : నీ + కరుణ = నీరుకరుణ.

ఇందు 'దు' ఆగమముగా వచ్చినది.

4. నిత్యము : సంధి కార్యము తప్పని సరిగా వచ్చిన నిత్యమందురు.

ఉదా : రామ + అయ్య = రామయ్య.

5. ఘైకల్పికము (**విభాష**) : సంధి కార్యము ఒకసారి వచ్చుట, మరొకసారి రాకపోవుటను ఘైకల్పికము లేక విభాష అందురు.

ఉదా : మేన + అత్త = మేనత్త, మేనయత్త.

సంధి జరిగినపుడు 'మేనత్త' అయినది. సంధి జరుగునపుడు 'య' ఆగమముగా వచ్చి 'మేనయత్త' అయినది.

6. బహుశము : సంధి కార్యము ఒకసారి నిత్యముగాను, మరొకసారి ఘైకల్పికము గాను, ఒకసారి సంధి రాకుండుటను, మరొకసారి వేరే విధముగా వచ్చుటను బహుశము అందురు.

ఉదా : రామ + అయ్య = రామయ్య (నిత్యము)

మేన + అత్త = మేనత్త, మేనయత్త (ఘైకల్పికము)

వనిత + ఆమె = వనితయామె (సంధిరాకుండట)

సంధిరాకపోవుటచే 'య' ఆగమముగా వచ్చినది

ఒక + ఒక = ఒకనొక (వేరే విధముగా వచ్చినది)

7. ఆమేడితము: ఒక పదమును రెండు సార్లు చెప్పిన రెండవ పదమును ఆమేడితమందురు.
 ఉదా: జేర + జేర = జొరార
 ఇందు రెండవ 'జొర' ఆమేడితము
8. ద్విరుక్తము: రెండుసార్లు చెప్పబడిన పదమును ద్విరుక్తము అందురు.
 ఉదా: ఓహో + ఓహో = ఓహోహో
 ఇందు 'ఓహో', అనుపదము రెండుసార్లు చెప్పబడినది. కావున అది ద్విరుక్తము.
9. ద్విత్వము: ఒక హల్లు క్రింద హల్లువచ్చిన ద్విత్వము అందురు.
 ఉదా: అన్న, అక్క, ఇందు 'న్న' 'క్క' అను అష్టరములు ద్విత్వములు.
10. సంయుక్తము: ఒక హల్లుతో వేరొక హల్లుచేరిన సంయుక్తమగును
 ఉదా: పద్యము. ఇందు 'ద్య' సంయుక్తాత్మరము.
11. సంశైఘము: నంధి జరుగువపుడు మొదటి పదము చివరి హల్లు రెండవ పదము మొదటి హల్లుతో చేరిన సంశైఘమగును.
 ఉదా: కృష్ణన్ + గోలిచెద = కృష్ణన్గోలిచెద.
 ఇందు 'న్న' సంశైఘము.
12. లోపము: పదములో అష్టరము లోపించుటను లోపము అందురు.
 ఉదా: వచ్చెను + గోవులు = వచ్చెగోవును.
 ఇందు 'ను' లోపించినది.

3. ఉకారసంధి:

ఉత్తు(ఉకారము)నకు అచ్చు పరమగునపుడు సంధియగును.

ఉదా: రాముడు + అతడు = రాముడతడు.

అతడు + ఎక్కుడ = అతడెక్కుడ.

4. త్రికసంధి: 'ఆ ఈ ఏ'లు త్రికములు.

1. త్రికముల మీద వచ్చిన అసంయుక్త హల్లునకు ద్విత్వము బహుశముగా వచ్చును.

ఉదా: ఆ + కన్య = ఆ + కన్య

ఇందు 'ఆ' త్రికము 'క' అసంయుక్త హల్లు కావున 'క'కు ద్విత్వము వచ్చి ఆ + క్కన్య అయినది.

2. ద్విరుక్కమైన హల్లు పరమైనపుడు దీర్ఘమునకు ప్రాస్యమువచ్చును.

ఉదా: ఆ + క్కన్య = అక్కన్య.

ఇందు ద్విరుక్కమైన 'క్క' పరమైనది కావున దీర్ఘమైన 'ఆ' ప్రాస్యముగా మారి 'అక్కన్య' అయినది.

5. యథాగమ సంధి:

సంధి లేనిచోట స్వరము కంటె పరమైన స్వరమునకు 'య' ఆగమముగా వచ్చును.

ఉదా: మా + అమృ = మా + య్య + అమృ = మాయమృ మీ + ఊరు = మీ + య్య + ఊరు = మీయారు.

6. టుగాగమ సంధి:

1. కర్మధారయమునందు ఉత్తునకు ఆచ్చ పరమగునపుడు 'టు' ఆగమముగా వచ్చును.

ఉదా: నిగ్గి + అద్దము = నిగ్గి + ట్ల + అద్దము = నిగ్గిటద్దము.

2. కర్మధారయమునందు 'పేరు' మున్నగు శబ్దములకు ఆచ్చ పరమగునపుడు 'టు' గాగమము విభాషగా వచ్చును.

ఉదా: పేరు + ఉరము = పేరు + ట్ల + ఉరము = పేరుటురము.

టుగాగమము రానిచో పేరురము ఆగును.

చిగురు + ఆకు = చిగురు + ట్ల + ఆకు = చిగురుటాకు.

7. రుగాగమ సంధి:

1. కర్మధారయమునందు పేదాది శబ్దములకు 'ఆలు' శబ్దము పరమైనపుడు 'రు' గాగమము వచ్చును.

ఉదా: పేద + ఆలు = పేద + ర్ల + ఆలు = పేదరాలు
బీద + ఆలు = బీద + ర్ల + ఆలు = బీదరాలు.

2. కర్మధారయమునందు తత్పమములకు 'ఆలు' శబ్దము పరమగునపుడు అత్వమునకు ఉత్వము రుగాగమము వచ్చును.

ఉదా: ధీర + ఆలు = ధీరు + ఆలు (అత్వమునకు ఉత్వము)

ధీరు + ర్ల + ఆలు = ధీరురాలు

ఆశ్చే గుణవంత + ఆలు = గుణవంతురాలు

8. నుగాగమ సంధి:

1. ఉదంత తద్దర్శక విశేషణమునకు అచ్చు పరమగునపుడు నుగాగమము అగును.

ఉదా: చేయు + అతడు = చేయు + న్ + అతడు
= చేయునతడు

మచ్చు + అతడు = మచ్చు + న్ + అతడు
= మచ్చునతడు.

2. షట్టీ నమానమునందు ఉకార, బు కారములకు అచ్చు) పరమగునపుడు 'ను' గాగమము మచ్చును.

ఉదా: రాజు + ఆళ్ళ = రాజు + న్ + ఆళ్ళ = రాజునాళ్ళ
రాజునాళ్ళ - రాజు యొక్క ఆళ్ళ - షట్టీ నమానము.

3. ఉదంత స్త్రీ నమములకును పుం, పులకును పరుషు సరళములు పరమగునపుడు నుగాగమము మచ్చును.

ఉదా: తశుకు + గజ్జెలు
తశుకు + (ను) + గజ్జెలు = తశుకున్గజ్జెలు
సింగపు + కొదము - ద్రుతసంధి జరిగి
సింగపు + ను + కొదము = సింగపుంగొదము
సింగపుగొదము
సింగపున్గొదము

4. ఉదంత స్త్రీ నహములకును, అదంత గుణవాచకముల కును పుం, పు లకును 'తనము' పరమగునపుడు నుగాగమముమచ్చును.

ఉదా: తెల్ల + తనము = తెల్ల + న్ + తనము
ద్రుతసంధి జరిగి = తెల్లందనము తెల్లదనము
తెల్లన్ననము

సాగసు + తనము

సాగసు + న్ + తనము = సాషసుందనము

సాగసుదనము

సాగసువ్వనము

9. దుగాగమ సంధి:

నీ, నా, తన శబ్దములకు ఉత్తరపదము పరమగునపుడు 'దు' గాగమము విభాషగావచ్చును.

ఉదా: నీ + కరుణ = నీ + దు + కరుణ = నీదుకరుణ

'దు' గాగము రానిచో - నీకరుణ

నా + శక్తి = నా + దు + శక్తి = నాదుశక్తి, నాశక్తి

తన + చూపు = తన + దు + చూపు = తనదుచూపు
తనచూపు.

10. ద్విరుక్తటకార సంధి:

కుఱు, చిఱు, కడు నడు నిడు శబ్దముల 'అ'
'డ'ల కచ్చు) పరమగునపుడు ద్విరుక్తటకారము ఆదేశముగా వచ్చును.

ఉదా: కుఱు + ఊరురు = కు + ట్టు + ఊరురు =
కుట్టునురు

చిఱు + ఎలుక = చి + ట్టు + ఎలుక = చిట్టెలుక

కడు + ఎదురు = క + ట్టు + ఎదురు = కట్టెదురు

నడు + అడవి = న + ట్టు + అడవి = నట్టెడవి

నిడు + ఊర్పు = ని + ట్టు + ఊర్పు = నిట్టూర్పు.

11. గసదదవాదేశ సంధి:

1. ప్రథమ మీది పరుషములకు గసదదవలు బహుళముగా నగును.

ఉహా : వాదు + కొట్టె = వాదుగొట్టె, వాదుకొట్టె
 వారు + చనియె = వారుజనియె, వారుచనియె
 నీవు + టక్కరివి = నీవుడక్కరివి, నీవుటక్కరివి
 మీరు + తలదు = మీరుదలదు, మీరుతలదు
 వారు + పోరు = వారువోరు, వారుపోరు

2 రళకు క్రియా పదముల మీది పరుషములకు సరళములగును.

ఉహా : రారు + కదా = రారుగదా, రారుకదా
 వత్తురు + పోదురు = వత్తురువోదురు,
 వత్తురుపోదురు

3 ద్వంద్వము నందు పదముపై పరుషములకు గసడదవలంగును.

ఉహా : కూర + కాయ = కూరగాయలు
 కాలు + చేతు = కాలుసేతులు
 టక్కు + బెక్కు = టక్కుడెక్కులు
 తల్లి + తండ్రి = తల్లిదండ్రులు
 ఊరు + పల్లె = ఊరువల్లెలు

4. తెలుగు మీది సాంస్కృతిక పరుషములకు గసడదవలు రాశు.

ఉహా : వాదు + కంసారి = వాదుకంసారి
 వీదు + చక్రపాణి = వీదుచక్రపాణి
 అది + తథ్యము = అదితథ్యము

సూతసంధి :

శ్రుతప్రకృతికముల మీది పరుషములకు సరళము ఉసును.

ఉహా : పూచెను + కలువలు = పూచెనుగలువలు

2. ఆదేశ సరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందు సంశోషణలు విభాషగానగును.

ఉదా: పూచెను + గలువలు = పూచెగలువలు
పూచెం గలువలు
పూచెన్నలువలు

3. ద్రుతమునకు సరళ ఫీరములు పరమగునపుడు లోపసంశోషణలు విభాషగానగును.

ఉదా: వచ్చెను + గోవులు = వచ్చెగోవులు
వచ్చెన్నగోవులు
వచ్చెనుగోవులు

4. తాను నేను పదముల ద్రుతమునకు సంశోషణము లేదు.

ఉదా: తాను + చదివె = తాజదివె
తానుజదివె
నేను + కంటిని = నేగంటిని
నేనుగంటిని

5. సమానము నందు ద్రుతమునకు లోపమగును.

ఉదా: ఎల్లన్ + అర్ధములు = ఎల్లయర్ధములు
ఎల్లన్ + కలుషములు = ఎల్లకలుషములు

6. సమానము నందు ద్రుతమునకు స్వత్యము లేదు.

ఉదా: చిగురున్ + కైదువు = చిగురు గైదువు
తచుకున్ + గజ్జెలు = తచుకు గజ్జెలు

చిగురును గైదువు, తచుకును గజ్జెలు అను రూపములుండవు.

13. పుంప్యదేశ సంధి:

కర్మదారయ సమానము నందు మువర్దమునకు పంపులగును.

ఉదా: సరసము + మాట = సరసపుమాట,

సరసంపుమాట

విరసము + వచనము = విరసపువచనము

14. ఆమ్రేడిత సంధి:

1. ఆమ్రేడితము పరమగునపుడు కడాదుల తొలియచ్చ మీది వర్గముల కెల్ల అవంత ద్వీరుక్త టకారమగును.

ఉదా: కడ + కడ = కట్టకడ

చివర + చివర = చిట్టచివర

2. ఆచ్చునకు ఆమ్రేడితము పరమగునపుడు సంధి తరచుగానగును.

ఉదా: ఔర + ఔర = ఔరార

అహ + అహ = అహోహ

15. ప్రాతాది సంధి:

సమానమున ప్రాతాదుల తొలి యచ్చ మీది వర్గముల కెల్ల లోపము బహుళముగానగును.

ఉదా: ప్రాత + ఇల్లు = ప్రాయిల్లు, ప్రాతయిల్లు

లేత + దూడ = లేదూడ, లేతదూడ

16. పద్మ్యది సంధి:

పద్మ్యదులు పరంబగునపుడు మువర్దమునకు తోప పూర్వభిందువులు విభాషగానగును.

ఉదా: భయము + పడె = భయపడె

భయంపడె

భయముపడె

17. లులనల సంధి:

"లు, ల, న" లు పరమగునపుడు 'ము' వర్ణమునకు లోపము, తత్త్వార్థస్వరమునకు దీర్ఘము విభాషగానగును.

ఉదా: వజ్రము + లు = వజ్రాలు, వజ్రములు

వజ్రము + లను = వజ్రాలను, వజ్రములను

వజ్రము + న = వజ్రాన

18. బహుప్రీపిం సమాససంధి:

బహుప్రీపిం సమాసమున ప్రీ విచకమైనవో ఉపమానము మీది 'మేను' శబ్దమునకు 'పోడి' అగును.

ఉదా: అలరు + మేను = అలరు + పోడి

అలరు + ను + పోడి = అలరుబోడి

పూవు + మేను = పూవు + పోడి

పూవు + ను + పోడి = పూబోడి

19. మువర్గలోప సంధి:

మధ్యమ పురుషము వర్గమునకు హలవ సానములు పరమగునపుడు లోపము విభాషగానగును.

ఉదా: చూడుము + నన్ను = చూడనన్ను,

చూడుమునన్ను

ఇటు + చూడుము = ఇటుచూడు, ఇటు

చూడుము

20. అల్లోప సంధి:

అది, అవి శబ్దముల అత్తునకు వృత్తిని (సమాసములో) లోపము బహుఛముగానగును.

ఉదా: నా + అది = నాది, నాయది

నా + అవి = నావి, నాయవి.

యడాగమము వచ్చి నాయది, నాయవి అను
రూపములయినవి.

21. అనుకరణ సంధి:

1. అనుకరణమున విసర్గకు లోపమగును.

ఉదా: శ్రీ + అనియె = శ్రీయనియె

2. అనుకృతిని నమః శబ్దము యొక్క తుది అత్తకు
ఓత్యము విభాషణగును.

ఉదా: నమః + అనె = నమోయనె, నమాయనె

3. అనుకరణము నందు తుది హల్లునకు ద్విత్యమగును.

ఉదా: కింతత్ + అనియె = కింతత్తనియె

కస్యమ్ + అనియె = కిస్యమ్మనియె

2. అలిగాగమ సంధి;

సమాసము నందు అంద్యాదులకు అలిగాగమమ
గును.

ఉదా: నాయందు + కరుణ = నాయందు + అలి
+ కరుణ = నాయంలికరుణ

ఇందు + జనులు = ఇందు + అలి + జనులు
= ఇందలిజనులు

23. అపదాదిస్వర సంధి:

అంద్యవగాగమములు తప్ప) అపదాదిస్వరము
పరమగునపుడు అచ్ఛానకు సంధియగును.

ఉదా: మూర + ఎదు = మూరెదు

వచ్చె + ఎదు = వీసెదు

ఆర్ద + ఇంబు = ఆర్దించు

నిర్జి + ఇంచు = నిర్జించు

24. అలుక్కమాస సంధి:

సమానమునందు చేత, తోడ, వలనల కిత్యంబగును.

ఉదా: నీచేతన్ + ప్రోపు = నీ చేతిప్రోపు

నీతోడన్ + చెలిమి = నాతోడిచెలిమి

నీవలనన్ + బయము = నీవలని భయము

25. తకారా దేశ సంధి:

చు వర్గముతోడ దుగ్గకారము తకారమగును.

ఉదా: నిలుచు + దురు = నిలుతురు

పిలుచు + దురు = పిలుతురు

వచించు + దురు = వచింతురు

4. సంస్కృత సంధులు

సంస్కృత పదముల మధ్య జరుగు సంధులను సంస్కృత సంధులందురు.

సంస్కృత సంధులు మూడు విధములు

1. స్వర సంధులు
2. హాల్మిందులు
3. విసర్గసంధులు

1. సర్వ సంధులు

1. సవర్ణదీర్ఘ సంధి:

అ-ఇ-ఉ-ఊ-ఒ-ఔలకు సవర్ణములు పరమైనపుడు దీర్ఘము ఏకాదేశముగా వచ్చును.

సమర్థములనగా సమానమైన వర్ణములు 'అ'కు - అఅలు, ఇకి ఇ, ఊలు, ఉకు - ఉ ఊలు బు-బు బులు సవర్ణములు

2. హాల్సింధులు

1. అనునాసిక సంధి :-

పరుషములకు నమలు పరమైనచో వాని వర్గాను నాసికములు ఆదేశముగా వచ్చును.

ఉదా : తత్ + నగరము = తన్ + నగరము = తన్నగరము
వాక్ + మయము = వాజ్ + మయము = వాజ్యము

2. శ్వస్త్య సంధి :

' స ' కార ' త ' వర్గలకు ' శ ' కార చ వర్గలు పరమైనచో శకార చవర్గము ఆదేశమగును.

ఉదా : మన్న + శాంతి = మనశ్శాంతి
సత్ + జనులు = సజ్జనులు
సత్ + చిత్ = సచ్చిత్

3. ఇత్త్య సంధి :

పరుషములకు అచ్చులు కాని, సరళములు గాని యవరలు గాని పరమైనచో సరళము లాదేశమగును.

ఉదా : వాక్ + తఃశ = వాగీశ
అవ్ + అంతము = అజంతము
చిత్ + రూపము = చిద్రూపము
భగవత్ + భక్తి = భగవద్భక్తి

4. ఛత్ర్యసంధి :

అనునాసికములకు తప్ప మిగిలిన వర్గాత్మకరములకు పరమైన శకారము ఛ కారముగా మారును.

ఉదా : తత్ + శివ = శ్వస్త్య సంధి వచ్చి తచ్చ
+ శివ = అగును.

ఛత్ర్య సంధి వచ్చి తచ్చ + శివ = తచ్చిన
అగును.

విద్యుత్ + శక్తి = విద్యుచ్ + శక్తి = విద్యుచ్చక్తి

5. ప్సుత్వసంధి:

స్కార తకారములకు స్కార టవర్డములు పరమ్మ
క్రమముగా స్కార టవర్డంలు ఆదేశముగా వచ్చును.
ఉదా: రామః + టీకెతే = రామష్టీకెతే,
తత్ + టీకా = తట్టీకా

6. అనుస్వార సంధి:

పదాంతమందున్న 'మ'కారమునకు హల్లు :
నచో అనుస్వారమగును.
ఉదా: హరిమ్ + వస్తే = హరింవస్తే.

7. పరసవర్ధసంధి:

పదాంతమునందున్న 'త'కారమునకు 'ల'కా
పరమగునపుడు 'ల'కారమాదేశమగును.
ఉదా: విద్యుత్ + లత = విద్యుల్లత
తత్ + లయము = తల్లయము

8. తుగాగమ సంధి:

పదాంతమందున్న అచ్చునకు 'ఛ' ఒ
పరమగునపుడు 'త్త' ఆగమముగా వచ్చును.
ఉదా: వృత్త + ఛాయ = వృత్త + త్త +
శృంత్వ సంధి జరిగి వృత్తచ్ఛాయ అగును.

.. పరరూపసంధి:

అకారమునకు అచ్చులు పరమగునపుడు ఒ
పదమలోని మొదటి అచ్చు ఏకాదేశమగును.
ఉదా: సార + అంగము = సారంగము
కుల + ఆట = కులట

3. విసర్గసంధులు

1. ప్రాస్య అకారముతో కూడిన విసర్గకు ప్రాస్య అకారము పరమైనచో 'ఓ' కారమాదేశమగును.

ఉదా: రోదః + అంతరము = రోదోంతరము
వయః + అధికుడు = వయోధికుడు

2. ప్రాస్యఅకారముతో కూడిన విసర్గమునకు వర్గ ప్రథమ, ద్వితీయాష్టరములు శ,ష్ణులు తప్ప మిగిలిన ఏహాల్లు పరమైనను 'ఒ' కారమాదేశమగును.

ఉదా: తపః + బలం = తపోబలం
పురః + గతి = పురోగతి
తపః + నిరతి = తపోనిరతి
వయః + రుహము = వయోరుకము

3. విసర్గకు చ, ఛలు పరమైన 'శ' కారము, ట, ఠల పరమైన 'ష' కారము త, థలు పరమైన 'స' కారముల దేశమగును.

ఉదా: హరిః + చరతి = హరిషృరతి
రామః + టీకతే = రామష్టీకతే

4. విసర్గకు శ,ష్ణులు పరమైనచో 'స' కారము వికల్పముగా వచ్చును.

ఉదా: హరిః + శేతే = హరిశ్చేత్, హరిఃశేతే
చతుః + ష్ట్టే = చతుష్ట్టే

5. విసర్గకు క,ఖ,లు ప,ఫలు పరముగానున్నచో అట్టే విసర్గకు మార్పు) ఉండదు.

ఉదా: ప్రాతః + కాలము = ప్రాతఃకాలము
తపః + ఫలము = తపఃఫలము

6. ఆరవ ప్రకరణాము సమాసములు

1. సమాసము :

వేరు వేరు అర్థములు గల పదములు ఏకపదమగుటా సమాసము.

సాధారణముగా సమాసమున రెండు పదములుండును. మొరటి పదమును పూర్వపదమనియు, రెండవ పదమును ఉత్తర పదమనియు అందురు.

2. విగ్రహ వాక్యము :

సమాసము ఏర్పడుటకు ముందున్న విభక్తి ప్రత్యయములతో కూడిన పదములను విగ్రహవాక్యమందురు.

సమాసములు శబ్దమును బట్టి అర్థమును బట్టి ఏర్పడును శబ్దమును బట్టి సమాసము 3విధములు

1. సాంస్కృతిక సమాసము
2. ఆచిక సమాసము
3. మిశ్రమ సమాసము

3. సాంస్కృతిక సమాసము :

సాంస్కృతిక సమాసములు రెండు విధములు

1. సేద్ధము
2. సాధ్యము

1. సిద్ధము:

కేవలము సంస్కృత పదములతో కూడిన
సమాసము సిద్ధ సమాసము
ఉదా: రాజుజ్ఞ తటాకోదకము.

2. సాధ్యము:

కేవలము తత్స్వము పదముల సమాసము సాధ్య
సమాసము.
ఉదా: రాజునాజ్ఞ తటాకంబునుదకము

4. ఆచ్ఛిక సమాసము:

అచ్ఛ తెలుగు పదములచే ఏర్పడు సమాసమును
ఆచ్ఛిక సమాసమందరు.
ఉదా: చెరువు నీరు, రేనియానతి

5. మిశ్ర సమాసము:

తత్స్వము పదములకు ఆచ్ఛిక పదములకు కలుగు
సమాసము మిశ్ర సమాసము.
ఉదా: చెరువునుదకము, ఇందు చెరువు ఆచ్ఛిక పదము
ఉదకము తత్స్వ పదము అర్థమును బట్టే సమాసములు
6విధములు.

1. తత్స్వరుషము
2. కర్మధారయము
3. ద్విగుపు
4. ద్వంద్వము
5. బహుప్రీపి
6. అవ్యయభావము

6. తత్పురుష సమాసము

ఉత్తర పదము ప్రధానముగా గల సమాసమును తత్పురుష సమాసమందురు.

ఈ సమాసములు 7 విభములు

1. ద్వితీయా తత్పురుషసమాసము

మొదటి పదము చివర ద్వితీయా విభక్తి ఉన్న యెడల అది ద్వితీయా తత్పురుషము.

సమాసము	- విగ్రహాక్యము
ఉదా : నెలతాల్ప	- నెలను తాల్పినవాడు
జలధరము	- జలమును ధరించునది.

2. తృతీయా తత్పురుష సమాసము

మొదటి పదము చివర తృతీయా విభక్తి ఉన్న తత్పురుషము

ఉదా : రాజపూజితుడు	- రాజచేత పూజితుడు
నెలతక్కువాడు	- నెలచేత తక్కువాడు

3. చతుర్थితత్పురుష సమాసము

మొదటి పదము చివర చతుర్థి విభక్తి ఉన్న తత్పురుషము

ఉదా : ధనాశ	- ధనము కౌరకు ఆశ
భూతబలి	- భూతముల కౌరకు బలి

4. పంచమీ తత్పురుష సమాసము

మొదటి పదము చివర పంచమీ విభక్తి ఉన్న తత్పురుషము

ఉదా : దొంగభయము	- దొంగ వలన భయము
స్వర్గపతితుడు	- స్వర్గము నుండి పతితుడు

5. షష్ఠి తత్త్వరుష సమాపము

మొదటి పదము చివర షష్ఠి విభక్తి ఉన్న సమాపము
షష్ఠి తత్త్వరుష సమాపము

ఉదా: రాముని బాణము - రాముని యొక్క బాణము
భుజ బలము - భుజము యొక్క బలము

6. సప్తమీ తత్త్వరుషము

మొదటి పదము చివర సప్తమీ విభక్తి ఉన్న
సమాపము సప్తమీ తత్త్వరుష సమాపము

ఉదా: మాటనేర్పరి - మాటియందునేర్పరి
పురజనులు - పురము నందలి జనులు

7. నజ తత్త్వరుషము

నజ అనునది వ్యతిరేకార్థమును తెలుపును నజకు
అచ్చ పరమైన 'అన్' అనియు, హల్లు పరమైన 'అ'
అనియు ఆదేశమగును. పూర్వపదములుగా 'అన్, అ, 'లు
ఉన్న సమాపమును నజ తత్త్వరుష సమాపమందురు.

ఉదా: అనుచితము - నజ + ఉచితము - ఉచితము కానిది
అజ్ఞానము - నజ + జ్ఞానము - జ్ఞానము కానిది

7. కర్మధారయము:

విశేషణ విశేషములకు చేయబడిన సమాపమును
కర్మధారయ సమాపమందురు. ఇందు ఉత్తర పదము
ప్రధానము. ఈ సమాపము యొక్క విగ్రహవాక్యములోని
పదములన్నియు 'ప్రథమా విభక్తి'లో ఉండును.

విశేషణము ఉనికిని బట్టి స్వరూపమును బట్టి

7 విధములు.

1. విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయము
2. విశేషణోత్తర పద కర్మధారయము
3. విశేషణోభయ పద కర్మధారయము
4. ఉపమాన పూర్వపద కర్మధారయము
5. ఉపమానోత్తర పద కర్మధారయము
6. అవధారణ పూర్వపద కర్మధారయము (రూపక సమాసము)
7. సంభావనా పూర్వ పద కర్మధారయము

1. విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయము :

విశేషణము మొదటి పదముగాను విశేషయము రెండవ పదముగాను ఉన్న సమాసమును విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాసమందురు.

ఉదా: నల్లకలువ - నల్లనైన కలువ

ఇందునల్ల విశేషణము, కలువ విశేషయము

2. విశేషణోత్తర పద కర్మధారయము :

విశేషణము ఉత్తర పదముగా గల సమాసము.

ఉదా: కపోతవృద్ధము - వృద్ధమైన కపోతము

3. విశేషణోభయ పద కర్మధారయము

రెండు పదములు విశేషణములు గల సమాసము.

ఉదా: శీతోష్ణము - శీతము, ఉష్ణము

4. ఉపమాన పూర్వపద కర్మధారయము :

ఉపమానము పూర్వపదముగా నున్న సమాసము.

ఉదా: తేనెమాట - తేనె వంటి మాట

5. ఉపమానోత్తర పద కర్మధారయము :

ఉపమానము ఉత్తర పదముగా నున్న సమాసము

ఉదా: ముఖ పద్మము - పద్మము వంటి ముఖము

6. అవధారణ పూర్వ పద కర్కుధారయము - (రూపక సమాసము)

ఉపమేయము పూర్వపదముగాను, ఉపమానము ఉత్తర పదముగాను ఉండి, వాటి మధ్య భేదము లేదు అని చెప్పిన సమాసమును అవధారణ పూర్వపద కర్కుధారయ సమాసము లేక రూపక సమాసమందురు.

విగ్రహవాక్యములో అను, అనెడి వంటి రూపక పదములు చేరును.

ఉదా: కవి సింహము - కవి అనెడి సింహము

ఇందు కవి ఉపమేయము, సింహము ఉపమానము రెండో పదముల మధ్య భేదము లేదని చెప్పబడినది.

7. సంభావనా పూర్వపద కర్కుధారయము:

సంభావనా పదము పూర్వమందు గల సమాసము నంభావనా పూర్వపద కర్కుధారయ సమాసమందురు.

ఉదా: నర్కుదానది - నర్కుదయనునది.

చింత చెట్టు - చింతయిను పేరు గల చెట్టు.

సంభావన అనగా సంజ్ఞ (పేరు)

8. ద్వీగు సమాసము:

మొదటి పదము సంభ్యా విశేషణముగా నున్న కర్కుధారయ సమాసమును ద్వీగుసమాసమందురు.

ఉదా: ముల్లోకములు - మూడైనలోకములు

9. ద్వ్యంద్వ సమాసము:

ఉథయ పదార్థ (రెండు పదములు) ప్రధానమైనది ద్వ్యంద్వ సమాసము.

ఉదా: సీతారాములు - సీతయును, రాముడును.

ఇందు రెండు పదములును ఒకే విధమైన
ప్రాధాన్యము కలిగి యుండును.

సమాసములోని పదములన్నియు ప్రధానముగా
గలది బహుపద ద్వయంద్వయ సమాసము.

ఉదా: ధర్మార్థ కామమోతములు, - ధర్మమును,
అర్థమును, కామమును, మోతమును.

ఇందు రెండు పదముల కంటే ఎక్కువ
పదములుండుటచే బహు పద ద్వయమైనది.

0. బహుప్రీపీ సమాసము :

అన్యపదార్థ (ఇతర పదము) ప్రధానమైనది
బహుప్రీపీ సమాసము.

ఇందు విగ్రహ వాక్యములో 'కలది', 'కలవాడు'
అను పదములు వచ్చును.

ఉదా: ముక్కంటి - మూడు కన్నలు కలవాడు
రశకంరుడు - పది కంతములు కలవాడు.

ఇందు శివుడు, రావణుడు అను సమాసములో
లేని ఇతర పదములకు ప్రాధాన్యము కలిగినది కావున
ఇది బహుప్రీపీ సమాసమైనది.

నజ బహుప్రీపీ సమాసము :

సమాసము నందలి పదములు తమ అర్థమును
కోలోయి వ్యతిరేకార్థము నిచ్చిన నజ బహుప్రీపీ
సమాసమగును.

ఉదా: అప్రతిముడు - ప్రతిముడు కానివాడు.

అచ్యుతుడు - చ్యతి (నాశము) లేనివాడు.

11. అవ్యయాభావ సమాసము:

అవ్యయమునకు ఇతర పదములకు జరుగు సమాసమును అవ్యయాభావ సమాసమందురు. ఇందు పూర్వ పదము ప్రధనమైనది. మొరటి పదము అవ్యయముండును.

ఉదా: ప్రతి దినము - దినము, దినము

ప్రతి - అవ్యయము

యథాశక్తి - శక్తిని అతిక్రమించకుండ

యథా - అవ్యయము

అవ్యయాభావ సమాసములన్నియు సాంస్కృతిక సమాసములు.

7. ఏడవ ప్రకరణము అలంకారములు

శరీరమునకు వివిధ రకములైన అలంకారములు ఏవిధముగా అందమును కలుగజేయునో అదేవిధముగా అలంకారములు భాషకు అందమును కలుగజేయును ఇవి చమత్కారముగా నుండి మనసుకు ఉఱ్ఱానమును కలిగించును. ఈ అలంకారములు కని యొక్క ప్రతిభను తెలియ జేయును.

అలంకారములు రెండు విధములు

1. శబ్దాలంకారములు

2. అర్థాలంకారములు

1. శబ్దాలంకారములు

శబ్దాలంకారములు ముఖ్యముగా మూడురకములు

1. అనుప్రాపము

2. యమకము
 3. ముక్తపుర్గిస్తము
1. అనుప్రాసము: అనుప్రాసము నాలుగు విధములు.

- a. వృత్యనుప్రాసము
- b. చేకాను ప్రాసము
- c. లాటాను ప్రాసము
- d. అంత్యాను ప్రాసము

a. వృత్యను ప్రాసము:

ఈకే అష్టరము పలు మార్గులు వచ్చిన వృత్యను ప్రాసాలంకారమగును.

ఉదా: ఆష్టణమున పశ్చివాహనుడు సాఙ్కాత్కురించి విపక్షము లగు రాష్టును శిక్షించెను.

ఇందు 'క్త' అను అష్టరము పలు మార్గులు వచ్చుటకు ఇది కృత్యను ప్రాసాలంకారమైనది.

b. చేకాను ప్రాసము:

రెండు రెండక్షరములు వ్యవధనము లేకుండ ప్రయోగింపబడిన చేకాను ప్రాసాలంకార మగును.

ఉదా: ఏల పోయెదవు నిలు నిలు మనుచు

ఇందు నిలు నిలు అను రెండక్షరములు వ్యవధానము లేకుండ ప్రయోగింపబడినవి కావున ఇది చేకాను ప్రాసాలంకారము.

c. లాటాను ప్రాసము:

తాత్కర్యభేదము గల ఒక పదము రెండుమార్గులు ప్రయోగింపబడిన లాటాను ప్రాసము.

ఉదా: కమలాషు నరిగ్యంచ కరములు కరములు

శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ

ఇందు 'కరములు' అనగా చేతులు అవి అర్థము ఈ శబ్దము రెండు మార్గాల ప్రయోగింపబడినది. అర్థములో భేదము లేదు. కానీ తాత్పర్యభేద మున్నది మొదటి కకారమునకు సామాన్యమైన చేయి అనియు, రెండవ కరమునకు శ్రేష్ఠమైన కరమనియు తాత్పర్య భేదముండు ఉచే లాటాను ప్రాసమైనది. అట్లే జిహ్వ అను పదమునకు అర్థములో భేదములేదు కానీ తాత్పర్య భేదమున్నది.

d. అంత్యానుప్రాసలంకారము :

పదములయొక్క, వాక్యముల యొక్క, పద్యపాదము లయొక్క చివరయందు పదములు పునరుక్తమైన అంత్యాను ప్రాసలంకారమగును.

ఉదా : రఘు రామ ! సకలగుణాభిత రామ

ఇందు 'రామ' అను పదము రెండు పదముల చివర పునరుక్తమైనది.

ప్రభాత సమయమున మేల్కృంచెను.

దేవుని పూజించెను.

ఇందు 'చెను' అను వర్గములు వాక్యాంతమున పునరుక్తమైనవి.

ఉన్నాడు లెస్సురాఘవు

దున్నాడు కవులగూడియు రుగతిరావై

యున్నాడు నిన్ను గొనిపో

నున్నాడిది నిజమునమ్ము ముర్యితనయా !

ఈ పద్యములో ప్రతి వాక్యముచివర 'ఉన్నాడు' అను పదము ఆవృతమైనది కావున ఇది అంత్యానుప్రాసము.

2. యమకాలంకారము:

అర్థ భేదముగల అక్షరములను మరల మరల ప్రయోగించిన యమకాలంకారముగును.

ఉదా: లేమా దనుజాలగెలువగ

లేమానీకాలకడికి లేచితిలిటురా

ఇందు లేమా అను పదములు అర్థభేదము గలిగి వెంటవెంటనే ప్రయోగింపబడినవి కావున ఇది యమకాలం కారముగును.

3. ముక్తపదగ్రస్తము:

పాదాంతమున గాని వాక్యాంతమున గాని విడిచిన పదమున అవ్యవధానముగా మరలమరల ప్రయోగించిన ముక్తపదగ్రస్తముగును.

ఉదా: సురతీ నూతన మదనా

మదనాగ తుదంగ పూర్ణ మణి మయసదనా

ఇందు మదనా, అను పదములు ఒకపాదాంతమున విడిచి పెట్టబడి మరల గ్రహింపబడినది.

2. అర్ధాంలంకారములు:

శబ్దముతో నిమిత్తము లేకుండా కేవలము అర్ధము ప్రధానముగా నుండు అలంకారములను అర్ధాలంకారములందురు. అర్ధాలంకారములు అనేక విధములుగా ఉన్నవి.

అందులో ముఖ్యమైన వాటి గురించి వివరించబడును. కొన్ని ముఖ్యమైన అర్ధాలంకారములు.

1. ఉపమాలంకారము

2. రూపకాలంకారము

3. ఉత్సేషాలంకారము

4. అనవ్యాయాలంకారము
5. అతిశయోక్తి
6. స్తోలంకారము
7. భ్రాంతిమంతాలంకారము
8. వ్యతిరేకాలంకారము
9. నిరోధాభాసాలంకారము
10. రృష్టాంతాలంకారము
11. వ్యాజస్తుత్యాలంకారము
12. వ్యాజనిందాలంకారము
13. సమాసోక్యాలంకారము
14. అప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారము
15. కావ్యలింగాంంకారము
16. అర్థాంతరన్యాసాలంకారము
17. స్వభావోక్తి
18. దీపకాలంకారము
19. ఉత్సేఖాలంకారము
20. క్రమాలంకారము

1. ఉపమాలంకారము:

ఉపమానమునకు ఉపమేయమునకు సార్జ్యమును చెప్పిన ఉపమాలంకారముగును.

ఇందు ఉపమానము, ఉపమేయము, ఉపమావాచకము, సమానధర్మము అను నాలుగు భాగములుండును.

ఉపమానము - పోలిక చెప్పిన వస్తువు

ఉపమేయము - వర్ణింపబడు వస్తువు

ఉదా: ఆమె ముఖము చంద్రబింబమువలె అందముగా నున్నది.

ఇందు ముఖము - ఉపమేయము

చంద్రబింబము - ఉపమానము

వలె - ఉపమావాచకము

అందముగా నున్నది - సమాన ధర్మము

ఇందు ముఖమునకు చంద్ర బింబమునకు పోతియి
చెప్పబడినది కావున ఇది ఉపమాలంకారమైనది. పైవాక్యము
పూర్ణపమాలంకారమునకు ఉదాహరణము.

లుప్తపమాలంకారము:

ఉపమేయ, ఉపమాన, ఉపమావాచక సమానధర్మ
ములలో ఏది లోపించినా అది లుప్తపమ అగును.

ఉదా: ఆమె ముఖము చంద్రబింబము వలెనున్నది.

ఇందు ముఖము - ఉపమేయము

చంద్రబింబము - ఉపమానము

వలె - ఉపమావాచకము

సమానధర్మము లోపించినది కావున ఇది లుప్తపమ.

రూపకాలంకారము:

ఉపమానమునకు ఉపమేయమునకు భేదము లేదని
చెప్పిన రూపకాలంకారమగును.

ఉదా: ఆమె ముఖ చంద్రునిచే ఆనందము కలుగుచున్నది.

ఇందు ముఖము - ఉపమేయము

చంద్రుడు - ఉపమానము

ముఖచంద్రుడు అనగా ముఖమనెడి చంద్రుడు
ముఖమునకు చంద్రునకు భేదము లేదని చెప్పబడుటచే
ఇది రూపకాలంకారమైనది.

3. ఉత్సవాలంకారము:

ఉపమానము యొక్క ధర్మము ఉపమేయము నందుండుటచే ఉపమేయమును ఉపమానముగా నూహించు టును ఉత్సవాలంకారమందురు.

ఉదా: ఆ చీకటిని చక్రవాకాంగన యొక్క విరహాగ్ని ధూమమని తలంతును.

ఇందు చీకటి - ఉపమేయము

ధూమము (పొగ) - ఉపమానము

చీకటికి పొగకు ఉన్న సమానధర్మములు నల్గూడుండుట, కన్నలు కనపడకపోవుట. ఈ లక్షణము చేత ఉపమేయమును (చీకటి) ఉపమానముగా (ధూమము) నూహించుట జరిగినది. కావున ఇది ఉత్సవాలంకారము.

4. అతిశయోక్తి:

ఈక వస్తువు యొక్క ష్టీతిని ఉన్నదాని కంటే అతిశయించి చెప్పటిను అతిశయోక్కలంకారమందురు.

ఉదా: ఆవగర సౌధాగ్రములు చంద్రమండలము నంటుచున్నవి.

ఇందు నిజముగా సౌధాగ్రములు చంద్రమండలమున ఒట కున్నను అంటు చున్నవని చెప్పటిచే అతిశయోక్తి అయినది.

5. అనవ్యయాలంకారము:

ఈక వస్తువునకు మరల అదే వస్తువు ఉపమానముగా చెప్పినచో నది అనవ్యయాలంకారమగును.

ఉదా: పరాక్రమమునందు రామునకు రాముడేసాటి.

ఇందు ఉపమేయము ఉపమానము రెండును రాముడే అవగా రామునికి సాటి వేరొకడు లేడని అర్థము.

6. శ్లోలంకారము :

అనేకార్థములుగల శబ్దములనుపయోగించి వేరు వేరు భావములను కల్పించుటను శ్లోలంకారమందురు.

ఉదా: రాజు కువలయానందకరుడు

రాజు - చంద్రుడు, భూపతి

కువలయము - కలువ, భూమి.

ఆనందకరుడు - ఆనందమును కలిగించువాడు.

ఈ విధముగా రెండర్థములు గల పదములనుపయోగించి ఒకే హక్కములో రెండు భావములు కల్పించుటచే శ్లోలంకారమైనది.

భ్రాంతిమంతాలంకారము :

ఈక వస్తువును భ్రాంతిచేత వేరొక వస్తువుగా తలచిన భ్రాంతిమంతాలంకారమగును.

ఉదా: ఆమె ముఖము పద్మమని భ్రాంతి చెంది తుమ్మెదలు ప్రాలుచున్నవి.

ఇందు తుమ్మెదలకు ముఖమునందు పద్మభ్రాంతి కలిగినది కావున ఇది భ్రాంతిమంతాలంకారము.

1. వ్యతిరేకాలంకారము :

ఉపమేయ, ఉపమానములలో ఒక దానికి ఆధిక్యము చెప్పినవో వ్యతిరేకాలంకారమగును.

ఉదా: ఆర్యులు పర్వతములవలె ఉన్నతులైనను వారి స్వభావము కోమలము.

ఇందు ఆర్యులు - ఉపమేయము

పర్వతములు - ఉపమానము

ఉపమానమైన పర్వతమునందు కాంచిన్యమను గుణమున్నది. కానీ ఆర్యులందు దానికి విరుద్ధముగా

కోమలత్వము అనుగుణము అధికముగా నున్నది.
ఉపమేయము ఉపమానము కంటె ఆధిక్యము కలిగియు
న్నది కావున ఇది వ్యతిరేకాలంకారము.

9. విరోధాభాసాలంకారము:

విరోధమునకు ఆభాసత్వమున్న యెడల విరోధా
భాసాలంకారమగును.

ఉదా: రాజు వథము హోరము లేకున్నను హోరియై ఉన్నది.
హోరములేకున్నను హోరియై ఉన్నదనుట విరోధము

హోరి అనగా - హోరము కలది - మనోహరమైనది
అని రెండర్ధములున్నపి. మొదటి అర్ధము తీసికొనిన
విరోధము కనిపించును కానీ రెండవ అర్ధములో రాజు
వథమున హోరము లేకహోయినను మనోహరముగా
ఉన్నదనుట విరోధాభాసము.

10. దృష్టింతాలంకారము:

ఉపమానోపమేయములందున్న భిన్న ధర్మము
లను చింబ ప్రతిభావముతో చెప్పినచో దృష్టింతాలంకారమ
గును.

ఉదా: ఓ రాజు! నీవే కీర్తి మంతుడవు
చంద్రుడేకాంతి మంతుడు

ఇందు రాజు ఉపమేయము, చంద్రుడు ఉపమానము
రాజు యొక్క ధర్మము కీర్తి
చంద్రుని యొక్క ధర్మముకాంతి.

ఇని రెండును భిన్న ధర్మములు, దిగంతములవరకు
వ్యాపించుట ఏని నమాన ధర్మము. ఈ రెండు భిన్న
ధర్మములు చింబప్రతిచింబ భావముతో రెండు వాక్యము
ంలో చెప్పబడేనవి కావున ఇది దృష్టింతాలంకారమైనది.

11. వ్యాజస్తుత్యలంకారము :

నిందా రూపమునస్తుతిని, స్తుతి రూపమున నిందను చెప్పిన వ్యాజస్తుత్యలంకారమగును.

1. ఓ గంగా ! నీవు పొపులను సైతము పవిత్రులను చేయుచున్నావు. నీకు వివేక మెక్కుడికి.

ఇది నిందా రూపమున ఉన్న స్తుతి. సైకి నిందగా కనబడచున్నది. కానీ పొపులను సైతము పవిత్రులను చేయుట అను కార్యమును బట్టి గంగా నదిని ప్రశంసించుట జరిగినది.

2. ఓ దూతికా ! నాకోరకెంత కష్టపడితివి. నఖభతములును దంతభతములును కల్గించుకోంటివి.

ఇది స్తుతి రూపమున ఉన్న నింద. సైకి స్తుతిగా కనబడుచున్నది. కానీ తన దూతికను ప్రియుని వద్దకు రాయబారమునకు పంపగా ఆప్రియుని వలపును పొంది తిరిగి చెప్పిన దూతికతో నాయిక ఈ మాటలు పల్చుచున్నది. నీవు వంచకురాలివి. నా కొరకు దూతికగా వెళ్లి నాయకునితో సుఖమును పొంది నన్ను మోసము చేసితి వనెడి నింద ఈ వాక్యముతో ఉన్నది.

12. వ్యాజనిందాలంకారము :

నింద వలన నింద స్ఫురించిన వ్యాజనిందాలంకార మగును.

ఉదా : " ఒక తల నరికిన శివునన వలెను గాని బ్రహ్మానని ప్రయోజనమేమి "

ఇచట శివుని నిందించుట జరిగినది. కానీ శివునితో పాటు బ్రహ్మానింద కూడ స్ఫురించుచున్నది కావున ఇది వ్యాజనిందాలంకారము.

13. సమాసోక్యంకారము:

ప్రస్తుతము వర్ణించిన అప్రస్తుతము స్వరించినవో అది సమాసోక్తి అగును.

ఉదా: చంద్రుడనురుక్కుడై ఐంద్రీ ముఖమును (తూర్పు దిక్కు) చుంబించుచున్నాడు.

చంద్రుడు ఎర్రదనమును పొంది తూర్పుదిక్కును తాకు చున్నాడని అర్థము.

అనురక్కుడు ఆను పదమునకు అనురాగముర కలవాడు అని అర్థము. ఐంద్రీ అను ప్రీతింగముపయోగిం చుటు వలన ‘నాయిక ముఖము’ అను అర్థము ధ్వనించుచున్నాడు. ‘చుంబించుచున్నాడు’ అని చెప్పుట చేత ముద్దుపెట్టుకొను చున్నాడు అని అర్థము కల్గిమన్నది.

చంద్రవర్ధనము ప్రస్తుతమైనను పదముల అర్థభు వలన ఒకనాయకుడు నాయికను ముద్దుపెట్టు కొనుచున్నాడను అప్రస్తుతము స్వరించుచున్నది. కావున ఇది సమాసోక్తి.

14. అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారము :

ప్రస్తుత విషయము స్వరించునట్టుగా అప్రస్తుత విషయమును చెప్పేవ అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారమగును.

ఉదా: ఇంద్రుని తప్ప ఇతరులను యాచింపని చాతకపక్కి ఒక్కటే పట్టలలో ధన్యమైనది.

ఇందు వర్ధము కొరకు చాతక పక్కి ఇంద్రుని యాచించును. అనునది అప్రస్తుత విషయము. దీని వలన గుణవంతుడైన సమర్థుని యాచించిన వాడు ‘ధన్యుడు

అను ప్రస్తుత విషయము స్వరించుచున్నది కావున ఇది
అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారమైనది.

15. కావ్యలింగాలంకారము:

సమర్థింపవలసిన అర్దమునకు హేతువు నిరూపించ
బడినచో కావ్యలింగాలంకారముగును.

ఉదా: మన్మధుడు నాచే జయింపబడెను
నామనసులో శివుడున్నాడు

మన్మధుని ఓడించుట అనునది కష్ట సార్థకమైన
పని. కావున ఎట్లు జయించితిని అను ప్రశ్నమచ్చిను
నీ మనసులో శివుడున్నాడు కనుక జయించితిని అని
సమర్థింపబడినది కావున ఇది కావ్యలింగాలంకారమైనది.
(శివుడు తన మూడవ కంటితో మన్మధుని దహించెను.)

16. అర్దాంతరన్యాసము:

సామాన్యమును విశేషముచేతగాని, విశేషమును
సామాన్యముచేతగాని సమర్థించిన అర్దాంతరన్యాసాలంకార
మగును.

ఉదా: హనుమంతుడు సముద్రమును దాటెను
మహాత్ముకు దుష్టరమైనది లేదుకదా।

ఇందు హనుమంతుడు సముద్రమును దాటెను
అనునది విశేష విషయము. దానిని “మహాత్ములకు
దుష్టరమైనది లేదు - అను సామాన్య విషయము
చేసమర్థింపబడినది.

ఉదా: మహాత్ముల సంపర్కముచే అల్పాలకు కూడ
గారము కలుగుచున్నది. పూలమాలతో కూడిన
దారము కూడ తలయందు ధరింపబడుచున్నది.

ఇందు మొదటి అంశము సామాన్య విషయము. రెండవ అంశము విశేషవిషయము. ఇందు సామాన్య విషయము విశేషముచే నమర్థింపబడినది.

17. స్వభావోక్తి:

జాతి గుణాక్రియాదులను ఉన్నవి ఉన్నట్లుగా వర్రించుటను స్వభావోక్తి అందురు.

ఉదా: ఉద్యాన వనమున లేశ్వు లెక్కించిన చెవులతో, బెదురు చూపులతో, సగము కొరికిన దర్శులు నోటినుండి వ్రేలాడుచుండుగా తలలు వెనుకకు త్రిప్పి నిలిచియున్నవి.

ఇందు ఉద్యానవనములోని లేశ్వ ఫీతిని స్వభావిక ముగా వర్రించుటచేనిది స్వభావోక్తి అయినది.

18. దీపకాలంకారము:

ప్రకృతా ప్రకృతములకు ధర్మక్యము క్రియతో అన్వయించిన దీపకాలంకారమగును.

ఉదా: ఏనుగు మరముచేతను, రాజు ప్రతాపము చేతను ప్రకాశించును.

ఇందు రాజు ప్రకృతము, ఏనుగు అప్రకృతము ప్రకాశించుట ధర్మము. ఈ ప్రకాశించును అనుక్రియరాజుకు ఏనుగుకు కూడ అన్వయింపబడినది కావున దీపకాలంకారము.

19. ఉట్టేఖాలంకారము:

ఒకే వస్తువును ఒక్కడే అనేక విధములుగా చెప్పిన లేక అనేకులు అనేక విధములుగా చెప్పిన ఉట్టేఖాలంకారమగును.

ఉదా: 1. అతడు వాక్యాలందు బృహస్పతి, కీర్తియందర్ద్మ
నుడు చాపమున భీష్ముడు.

2. అతనిని స్తోలు మన్మథుని గాను, యాచకులు
కల్పతరువుగాను శత్రువులు యమునిగాను
తలంతురు.

మొదటి ఉదాహరణమందు ఒకేవ్యక్తిని . ఒకేవ్యక్తి
అనేక విధములుగా చెప్పటి జరిగినది. రెండవ
దానియందు అనేకులు అనేక విధములుగా చెప్పటి
జరిగినది కావున ఉల్లేఖము.

20. క్రమాలంకారము:

ఈ క్రమములో నున్న పదములకు అదే
క్రమములో అన్వయము కలిగించుటను క్రమాలంకారమం
దురు.

ఉదా: ధనము విద్యను లక్ష్మీ సరస్వతులిచ్చేదరు

ఇందు ధనమును లక్ష్మీదేవి, విద్యను సరస్వతి
ఇచ్చేదరని క్రమములో అన్వయము చెప్పబడినది కావున
క్రమాలంకారమైనది.

8. ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఛందస్సు

పద్యముల యొక్క స్వరూప, స్వభావములను
తెలియజేయనది ఛందస్సు). ఈ ఛందస్సు పద్య రచనకు
తోడ్పుదును.

ఇందు ముఖ్యముగా గురు, లఘు, గణ, యతి, ప్రాసల
గురించి వివరణ ఉండును.

అక్షరము గురువులని లఘువులని రెండు విధములు ఏక మాత్రాకాలములో ఉచ్చరింప బదునవి లఘువులు. ద్విమాత్రాకాలములో ఉచ్చరింపబదునవి గురువులు.

1. లఘువులు - లఘువులకు గుర్తు 'ి'

1. ప్రాస్యాక్షరములన్నియు లఘువులు
ఉదా:- అ, ఇ, ఔ, బు, ఎ, మొ.వి.
2. భిన్న పదములందలి సంయుక్తాక్షరములకు ముందున్న ప్రాస్యములు లఘువులు.
ఉదా: అతడు క్రమంబు తెలిసే ఇందు 'డు' లఘువు
3. అద్రుచు, విద్రుచు, ఎద్రుచు మున్నగు పదములందలి సంయుక్తాక్షరమైన ద్రుకు ముందున్న ప్రాస్యములు లఘువులు.
4. ప్రాస్యములైన ద్విత్యాక్షరములు సంయుక్తాక్షరములు లఘువులు.
ఉదా: రక్తము - ఇందు 'క్తు' లఘువు
5. గురువులుకాని అక్షరములన్నియు లఘువులు

2. గురువులు - గురువుకు గుర్తు 'ప'

1. దీర్ఘాక్షరములు గురువులు
ఉదా: ఆ, శః, ఊ, బు, ఎ, ఒ, ఔ, ఇ మొ.వి.
2. పూర్ణాను స్వారమునకు ముందున్న అక్షరములు గురువులు
ఉదా: కం, రం, టం, తం.
3. విసర్గకు ముందున్న అక్షరములు గురువులు
ఉదా: దుఃఖము, అంతఃపురము

4. నకార పొల్లునకు ముందున్న అష్టరములు గురువులు.
ఉదా: రామున్ అచటన్ తినుచున్
5. సంయుక్తాష్టరములకు ముందున్న అష్టరములు గురువులు.
ఉదా: ప్రదృము, కర్మ, చ్ఛకము
6. ద్విత్యాష్టరములకు ముందున్న అష్టరములు గురువులు.
- ఉదా: ప్రదైము విత్తము

3. గణములు:-

సామాన్యముగా గణము అనగా గుంపు అని ఆర్థము అష్టరముల గుంపును కూడ గణమని వ్యవహరింతురు.

రెండాష్టరములు గల గణములు నాలుగు

గణము	గుర్తు	ఉదాహరణము
అ		హరి
(అఘువు అఘువు)		రమా
అగ		
(అఘువు, గురువు)		రామా
గగ		
(గురువు, గురువు)		రామ
గల		
గురువు, అఘువు		

మూడాష్టరములున్న గణములు — 8.

గణము	గుర్తు	ఉదాహరణము	వివరణ
'మ' గణము	ఒఒఒ	శ్రీరామ	మూడు గురువులు
'భ' గణము	ఒ	రాఘవ	అది గురువు

'జ' గణము	IIP	ముకుంద	మధ్య గురువు
'స' గణము	IIIP	వరదా	అంత్య గురువు
'న' గణము	III	రమణ	మూడు లఘువులు
'య' గణము	IUP	మురారీ	ఆది లఘువు
'ర' గణము	IIP	కేశవా	మధ్య లఘువు
'త' గణము	UPI	శ్రీరామ	అంత్య లఘువు

ఈ క్రింది పద్ధతిలో సులభముగా గుర్తుంచు
కొనవచ్చును.

1 2 3 4 5 6 7 8

“య మా తా రా జ భా న స ల గం” - దీనిలో ఎసి
మిది గణములున్నవి.

ఉదా:	'య'	గణము	యమాతా	మొదటి గురువు
			IUP	
	'మ'	గణము	మాతారా	మూడు గురువులు
			UUPU	
	'త'	గణము	తారాజ	చివరి లఘువు
			UPI	
	'ర'	గణము	రాజభా	మధ్య లఘువు
			IUP	
	'జ'	గణము	జభావా	మధ్య గురువు
			IPI	
	'భ'	గణము	భానస	ఆది గురువు
			UPI	
	'న'	గణము	నసల	మూడు లఘువులు
			III	
	'స'	గణము	సలగం	అంత్య లఘువు
			IIIP	

వీనిని భ, జ, స, య, ర, త, మ, న అని
గుర్తుంచుకొన వచ్చును.

భ	U	ఆది గురువు
జ	I	మధ్య గురువు
స	II	అంత్య గురువు
య	III	ఆది లఘువు
ర	U U	మధ్య లఘువు
త	U I	అంత్య లఘువు
మ	U U	మూడు గురువులు
న	III	మూడు లఘువులు

సూర్య గణములు - రెండు - 2

- గలము U గురువు లఘువు వాణి
(హగణము)
- నగణము III మూడు లఘువులు రమణ

ఇంద్ర గణములు - ఆరు - 6

గణము	గుర్తు	ఉదాహరణము వివరణము	
నలము		అహిపతి	నగణము + లః
నగము	I	ఖగపతీ	నగణము + గు
సలము	I	జలజాష్టి	సగణము + లః
భ-గణము	U	రాషువ	భగణము
ర-గణము	U I	శ్రీహరీ	రగణము
త-గణము	U I	మాయాలి	తగణము

చంద్ర గణములు - పదునాలుగు - 14.

గణము	గుర్తు	ఉదాహరణము
1. నగగ	ఒప	కమలనాథా
2. నహా	. ఒ	కరుణారూప
3. నలల	ఒ	అనురాంతక
4. భల	ఒ ఒ	అంబుధర
5. భ గురువు	ఒ ఒ	భద్రముళా
6. మ లఘువు	ఒ ఒ	అంభోజాక్ష
7. నవ	ఒ ఒ	భువనేశ్వరా
8. నహా	ఒ ఒ	పర విద్యేషీ
9. తల	ఒ ఒ	రక్తాంబర
10. రల	ఒ ఒ	పంకజాక్షి
11. నవ	ఒ	గజగమనా
12. నలల		అహిశయన
13. రగురు	ఒ ఒ ఒ	రామరాజు
14. తగ	ఒ ఒ ఒ	సీతాపతీ

పద్యము : -

పాద నియమము కలిగి యతి ప్రాపంతో కూడిన పదనముదాయమును పద్యమందురు.

గద్యము :

పాద నియమములేక అర్థవంతములైన పదముల నముదాయమును గద్యమందురు.

4. యతి :

ప్రతి పాదముయొక్క మొదటి అక్షరమును యతి అందురు.

ద్వితీయాక్షరమును ప్రాప్త అందురు.

సంస్కృతమున యతి అనగా విరామము. అనగ కొన్ని పదముల పిమ్మిట విరామము అని అర్థము. అందుచేతనే యతికి విరామము, విశ్రాంతి అనుపేస్తు కలిగినవి.

తెలుగున యతి అనునది అక్షరమైత్రిగా పాటింప బడుచున్నది. యతి పాటించునపుడు హల్లు మైత్రియు, అచ్చ మైత్రియు పాటింపబడును.

మొదటి అక్షరము నంయుక్కాక్షరమైనపుడు, ఆ వర్గములో ఏదానికైనను యతి మైత్రి పాటింపవచ్చును.

యతిమైత్రి గల అక్షరములు

1. అ - ఆ - ఐ - ఔ - య - హ
2. ఇ - ఈ - ఒఁ - ఔఁ - ఎ - ఏ
3. ఊ - ఊఁ - ఔఁ - ఓ
4. ఒఁ - రి - రీ రె - రౌ
5. క - ఖ - గ - ఘ
6. చ - చ - ఛ - జ - జ - ఱ - ణ - శ - ష - న
7. ట - ఱ - డ - ధ
8. త - థ - ర - ర్థ
9. ప - ఫ - బ - భ - మ
10. ణ - న - జ్ఞ
11. ల - ళ - డ
12. ద - డ
13. పు - పు - ఒఁ - ఔఁ - ము
14. వ - ఫ - ఒ - థ - య - ర - ఱ - వ - శ - ష - న - హ - మ

కుదా :-

న జ భ జ జ జ ర

||| IBI UII ||| IBI IBI IBI U|U

క్షీతిప యువట్టి మాకులు జిగిర్య వసంతు దుతార సోపనం

మొదటి అక్షరమైన 'క్షి' కును పదునొకండవ
అక్షరమైన 'గి' కును యతిమైత్రి కలదు.

'త' అక్షరమునకు ప్రాస.

న, జ, భ, జ, జ, జ, ర అను గణములున్నాయి.

3. శార్వాల విక్రిడితము :-

1. నాలుగు పాదములుండును

2. ప్రతి పాదమునందు మ, స, జ, స, త, త, గ అను గణము
టుండును

3. యిటి స్థానము 13వ అక్షరము

4. ప్రాస నియమము కలదు

5. ప్రతి పాదమునందు 19 అక్షరములుండును.

కుదా :-

మ న జ స త త గ

U|U|U IBI IBI ||| U|U U|U |

పంకేజా తముంన్ దినంతు లదుచున్ బాలామ ణిపాద ముల్త

మొదటి అక్షరమైన 'ప' కును 13వ అక్షరమైన
'బా' కును యతిమైత్రి.

4. మత్తేభ విక్రిడితము :-

1. నాలుగు పాదములుండును

2. ప్రతి పాదమునందు స, భ, ర, స, మ, య, వ అను
గణములుండును.

3. యతిష్ఠానము 14వ అక్షరము
4. ప్రాస నియమము కలదు
5. ప్రతి పానమునందు 20 అక్షరములుండును.

ఉదా:-

స	భ	ర	న	మ	య	వ
॥ ఒ	॥ ఒ	॥ ఒ	॥ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ

అలమై కంరపు రంబులో నగరి లోనామూ లసౌధం బుదా
మొదటి అక్షరమైన 'అ'కును 14వ అక్షరమైన 'నా'కును
యతిష్ఠాని.

5. మత్త కోకిలము:-

1. నాలుగు పాదములుండును
2. ప్రతి పాదమునందు ర, స, జ, జ, భ, ర అను గణములు
డును
3. యతిష్ఠానము 11వ అక్షరము
4. ప్రాస నియమము కలదు
5. ప్రతి పాదమున 18 అక్షరము లుండును.

ఉదా:-

ర	న	జ	. జ	భ	ర
౦ ఒ	॥ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ

స్వాతకుం దునుబు త్రిజాండు మనధ్న రుండును నిష్పుదున్
మొదటి అక్షరమైన 'స్వా'కును 11వ అక్షరమైన
'నా'కును యతిష్ఠాని.

6. తరలము:-

1. నాలుగు పాదములుండును
2. ప్రతి పాదమున న, భ, ర, స, జ, జ, గ అను, గణము
లుండును

3. యతిస్థానము 12వ అక్షరము
4. ప్రాసనియమము కలదు
5. ప్రతిపాదమున 19 అక్షరములుండును.

ఉదా:-

న	భ	ర	స	జ	జ	గ
III	UII	U U	IIU	IU	IU	U

అగము లెక్క-చు మీన్నము ట్యూచుహుం కరించు బలంబు తో

మొదటి అక్షరమైన 'అ'కును 12వ అక్షరమైన 'హ'కును యతిష్ఠితి.

7. ప్రభ్రథ : -

1. నాలుగు పాదములుండును
2. ప్రతి పాదమున మ, ర, భ, న, య, య, య అను గణము లుండును.
3. మొదటి అక్షరమునకు 8వ, 15వ, అక్షరములకు యతిష్ఠితి కలదు.
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమున 21 అక్షరములుండును.

ఉదా:

మ	ర	భ	న	య	య	య
U U U U	UII	III	I U	I U	I U	U
<u>శ్రీ</u> మన్మా <u>శ్రీ</u> మకా	రాశిత	రథన	మయ్యా <u>శ్రీ</u> వ్యమైనా	నుమద్వి		

మొదటి అక్షరమైన 'శ్రీ' కును 8,15 అక్షరములైన 'శ్రీ', సేలకును యతిష్ఠితి.

8. మహాప్రగ్రహః

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున స,-త,-త,-స,-ర,-ర,-గ అను గణములుండును.
3. మొదటి అష్టరమునకు 9,16 అష్టరములకు యతి
4. ప్రాస నియమముకలదు.
5. ప్రతిపాదమును 22 అష్టరములుండును.

శ్లాఘా:

స	త	త	వ
॥ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ	౦
అనదు	ద్వాత్కృత్తి	వల్లీం	లతగు
స	ర	ర	గ
॥ ఒ	౦ ఒ	౦ ఒ	౦
ణగణా	లంకృతాం	గానతా	న,(ష్ట)

మొదటి అష్టరమైన 'ఱ'కును 9,16 అష్టరములైన ల,లం, లకును యతిష్టైతి.

9. భుజంగప్రయాతముః

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున నాలుగు 'య' గణములుండును.
3. మొదటి అష్టరమునకు 8వ అష్టరమునకు యతి.
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమున 12 అష్టరములుండును.

శ్లాఘా:

య	య	య	య
ఒ ఒ	ఒ ఒ	ఒ ఒ	ఒ ఒ
జగద్దీ	తక్కిర్తి	భుజంగ	ప్రయాతం
మొదటి అష్టరమైన 'జ'కును 8వ అష్టరమైన 'జ'కును			

యతి.

10. పంచామరము:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున జ,ర,జ,ర,జ,గ అను గణములుండును.
3. యతి స్థానము 10వ అక్షరము
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమునందు 16 అక్షరములుండును.

ఉదా:

జ	ర	జ	ర	జ	గ
ఒ	ఒ ఒ	ఒ	ఒ ఒ	ఒ	ఒ

హంటూహూ టీన్లా యుధుండహోమహో గ్రుడైత నం

మొదటి అక్షరమైన 'హు'కును 10 వ అక్షరమైన
'హో', కును యతి.

11. వసంత తిలకము:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదములో త,భ,జ,జ,గ,గ అను గణములుండును.
3. 8వ అక్షరము యతి.
4. ప్రాస నియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమునందు 14 అక్షరములుండును.

ఉదా:

త	భ	జ	జ	గు (గగ)
ఒ ఒ	ఒ ఒ	ఒ	ఒ	ఒ ఒ

సారంబు గాతభ భజంబు వసంత రాజు

మొదటి అక్షరమైన 'సా'కును 8వ అక్షరమై 'జ'కును యతి.

12. ప్రగ్యాణః:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమునందు నాలుగు 'ర' గణములుండును.
3. 7వ అష్టరము యతి స్తోనము.
4. ప్రాసనియమము కలది.
5. ప్రతి పాదమునందు 12 అష్టరములుండును.

ఉదా:

ర	న	ర	ర
ఒ	ఒ	ఒ	ఒ
వాగ్యధూ	వల్లభా	వార్దిరే	ఫావశిన్

13. తోటకము:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున నాలుగు 'స'.
3. 9వ అష్టరము యతిస్తోనము.
4. ప్రాసని యమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమున 12 అష్టరములుండును.

ఉదా:

స	స	స	స
ఒ	ఒ	ఒ	ఒ
అతులా	గమశా	స్తునిర్	స్తుసురే

మొదటి అష్టరమైన 'అ'కును 9వ అష్టరమైన 'ర'కును యతి.

14. మాలిని:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. న,న,య,య,య, అను గణములుండును!

3. 9వ అక్షరము యతి స్తోనము.
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమున 15 అక్షరములుండును.

ఉదా:

న	న	మ	య	య
III	III	U U U	I U U	I U U
నతత	మధుర	భాషాసం	తతోదా	ర్యభూహపశా

1,9వ అక్షరములైన 'న' 'సం'లకు యతిమైత్రి.

15. మానిని:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున 8 భగణములు ఒక గురువుఉండును.
3. 13వ, 19వ అక్షరములు యతి స్తోనము.
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమునందు 22 అక్షరములుండును.

ఉదా:

భ	భ	భ	భ
కారక	ముల్క్రియ	గన్నొన	నేడుభ
U II	U II	U II	U II
భ	భ	భ	గ
కారము	లోక్కగ	కారము	తో
U II	U II	U II	U

మొదటి అక్షరమైన 'కా'కును 13వ 19వ అక్షరములైన 'కా' 'కా'లకును యతిమైత్రి.

16. లయగ్రహిః :

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున భ,జ,స,న,భ,జ,స,న,భ,య అను గణములుండును.
3. మొదటి అష్టరమునకు 9,17,26 అష్టరములకు యతిస్థానము.
4. ప్రాసనియమము కలదు ప్రాసయతి వేయబడును.
5. ప్రతి పాదమున 30 అష్టరములుండును.

ఉదా:

భ	జ	స	న	భ
U	I U	I U	I	U
కొండొక	సుదూర	ముననుం	డగనె	వారల
జ	స	న	భ	య
కుకొండ	శిఖరం	బుకను	పండువో	నరించెన్
U	I U	I	U	U U

కొండో, నుండ కొండ, పండు- అనునవి ప్రాసయతులు

17. స్వగతవృత్తము :

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ర,న,భ,గ,గ అను గణములుండును.
3. 7వ అష్టరము యతి.
4. ప్రాసనియమము కలదు.
5. ప్రతిపాదమున 11 అష్టరములుండును.

ఉదా:

ర	న	భ	గగ
ప్రిప	ిిి	ప్రి	ప ప
స్వగతం	బగుల	సద్గుణ	లశ్చై

మొదటి అక్షరమైన 'స్వ'కును 7వ అక్షరమైన 'స'కును యతి.

18. మందాక్రాంతము:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. మ, భ, న, త, త, గ అను గణములుండును.
3. 11వ అక్షరము యతిస్థానము.
4. ప్రాపనియమము కలదు.
5. యతిపాదమున 17 అక్షరములుండును.

ఉదా:

మ	భ	న	త	త	గ
ప ప ప	ప్రి	ిిి	ప ప	ప ప	ప ప
కాంతాకాం	తామభ	నతత	గాకాంతి	సంక్రాంతి	మందా

మొదటి అక్షరమైన 'కా'కును 11వ అక్షరమైన 'కా'కును యతి.

19. కవిరాజ విరాజితము:

1. ఇందు నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున ఒక 'న' గణము ఆరు 'జ' గణములు అట్టైన ఒక 'వ' గణములుండును.
3. 8, 14, 20 అక్షరములు యతిస్థానములు.
4. ప్రాపనియమము కలదు.
5. ప్రతి పాదమున 23 అక్షరములుండును.

ఉదా:

న	జ	జ	జ
	ఒ	ఒ	ఒ
క్రమము	ననోక్కు	నకార	మునాడు
జ	జ	జ	వ
జకార	ములుంబ	రగంగ	వకా
ఒ	ఒ	ఒ	ఒ

మొదటి అష్టరమైన 'క్ర'కును 8,14,20 అష్టరములైన 'కా', 'కా', 'గం' లకును యతిమెత్తి.

20. దండకము:

1. దండకమున ఒక పాదమే ఉండును.
2. మొదట స-న-హా అను గణములు తరువాత కావలిసిన్ని 'త' గణములుండును. లేక మొదటి నుండి చివరివరకు త గణములే ఉండును. చివరి అష్టరము గురువురుండును.
3. యతి ప్రాసనియమములు లేవు.
4. దండకము ఎంత పొడవైనను ఉండవచ్చును.

ఉదా:

న	న	హ	త	త	త
ఒ		ఒ	ఒ	ఒ	ఒ
అమరం	గనన	హంబు	లందాది	గానొండె	గాదేని
త	త	త	త	త	త
ఒ	ఒ	ఒ	ఒ	ఒ	ఒ
నాదింత	కారంబు	గానుండె	లోనంద	కారమ్మై	

త	త	త	త	త
ఉ ఉ	ఉ ఉ	ఉ ఉ	ఉ ఉ	ఉ ఉ
లిమ్మెగ	కారావ	సాసంబు	గాజెప్పె	నన్డండ
త	త	గ		
ఉ ఉ	ఉ ఉ	ఉ		
కంబండు	దేనింగ	వుల్		

ఇందు మొదట న,న,హ అను గణములున్నావి.
తరువాత 11 తగణములున్నావి. చివర గురువున్నది
కావున ఇది దండకమైనది.

7. జాతులు

తెలుగునందు మాత్రా గణములతో రూపొందిన పద్య
ములు జాతులుగా వ్యవహారింపబడుచున్నావి. జాతిపద్యము
లందు స్వర్యగణములు ఇంద్రగణములు ఉండును. తెలుగున
తు జాతి పద్యములు ముఖ్యముగా ఆరు.

1. కందము :

1. కందపద్యమునకు నాలుగు పాదములుండును.
2. ఇందు ఒకటవ, మూడవ పాదములందు మూడు
గణములు రెండవ నాల్గవ పాదములందు ఐదు
గణములు ఉండును.
3. గ,భ,జ,స,నల అను గణములను పద్యమునందు
ని వరుసలోనైనను ఉపయోగింపవచ్చును.
4. బేసి గణముగా జగణము రాకూడదు 1-3-5-7
బేసి గణములు.

5. ఆరవ గణముగా 'నలిము గాని' జిగణముగాని రావలెను.
6. రెండు, నాల్గవ పాదములలో నాలుగవ గణము యొక్క మొదటి అక్షరమునకు యతి చెట్టును.
7. ప్రాసనియమము కలదు కానీ ప్రాస యతి లేదు.
8. రెండు నాలుగు పాదముల చివరి అక్షరములు గురువులై ఉండవలెను.
9. మొదటి పాదాద్యక్షరము దీర్ఘమైన దీర్ఘము, ప్రాస్వమైన ప్రాస్వముగా తక్కున పాదాద్యక్షరములు ఉండవలెను.

ఉదా:

భ	నల	భ		
ప ॥ ప		ప		
కందము	త్రిశరగ	ణంబుల		
భ	భ	నల	నల	గ
ప	ప			ప ప
నందము	గాభజ	ననలము	లటవడి	మూటన్
భ	నల	భ		
ప		ప		
బొందును	నలజల	నారిట		
గ	నల	నల	భ	గ
ప ప			ప	ప ప
నొందుం	దుదగురు	పుజగణ	ముండు	బేసిన్

2. ద్విపద:

1. ద్విపదకు రెండు పాదములు మాత్రమే ఉండును.

2. ప్రతి పాదమునందు మూడు ఇంద్ర గణములు ఒక సూర్యగణము ఉండును.
3. మూడవ గణము మొదటి అష్టరమునకు యతి ప్రాసాదములు.
4. ప్రాసాదమున్నది.
5. రెండోపాదముల కంటె ఎక్కువ పాదములుగల ద్విపదను ద్విపద మాలిక అందురు.
6. రెండు పాదములు కంటె ఎక్కువ పాదములు కలిగి ప్రాసాదము లేని ద్విపదను మంజరీ ద్విపద అందురు.

ఉదా:

సల	సల	సల	హ
॥ ప	॥ ప	॥ ప	ప
నదురాత్రి	యరుదెంచె	నరలోక	నాథ
సల	భ	సల	హ
॥ ప	ప	॥ ప	ప
కదుడస్సి	నాడవు	కనుమొద్దు	గౌక

మొదటి గణాద్యక్షరమైన 'న'కును మూడవ గణాద్యక్షరమైన 'న'కును యతిమైతి. అట్లే రెండవ పాదములో 'క'కును 'క'కును యతిమైతి. 'డ' ప్రాసాదరము.

3. ఉత్సాహము:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతిపాదమున సూర్యగణములు చివర ఒక గురువుండును.
3. ఈ గణము మొదటి అష్టరము యతిస్థానము.
4. ప్రాసాదమును కలదు.

ఉదా:

గల గల గల గల గల గల నగ గ
 ప | ప | ప | ప | ప | ప | ॥ | ప
 సాహచర్య పద్మమిత్ర సప్త కంబు గురువు ను
 గల గల నగ గల నగ
 ప | ప | ॥ | ప | ॥ |
 తాపవృత్త మునకెచ్చెల్లు జలజ
 నగ గల గ
 ॥ | ప | ప
 దళనిలోభ నా

4. తరువోజ:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున 3 ఇంద్రగణములు 1 సూర్యగణము
మరల 3 ఇంద్రగణములు 1 సూర్యగణము మొత్తము
8 గణములుండును.
3. ప్రతి పాదమున మొదటి అష్టరముతో 3,5,7 గణముల
మొదటి అష్టరములతో యతి చెల్లును.
4. ప్రాననియమము కలదు.

ఉదా:

సల	త	భ	హ	సల
॥ ప	ప ప	ప	ప	॥ ప
నిరతంబు	గానేను	నీవను	భేద	నియమంబు
త	భ	న		
ప ప	ప			
శేధైక్య	నిష్ఠయ	మనకు		

5. మధ్యకృర:

1. ప్రతి పాదమున 2 ఇంద్రగణములు 1 సూర్యగణము మరల 2 ఇంద్రగణములు 1 సూర్యగణము మొత్తము 6 గణములుండును.
2. ప్రతి పాదమున 4వ గణము యొక్క మొదటి అశ్వరముతో యతి చెల్లును.
3. ప్రాణ నియమము కలదు.
4. నాలుగు పాదములుండును.

ఉదా:

నల	త	గల	త		
	U U	U	U U		
అసదృష	తేజందు	బ్రహ్మ	సానీక		
నల	నల	హ	ణ	భ	హ
	U	U	U	U	
జనులకు	గతినీవ	కారుణ్య	సర్వశ	.రణ్య	

6. మధురాకృర:

1. నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమున 1 సూర్యగణము 3 ఇంద్రగణములు 1 చంద్రగణము మొత్తం 5 గణములుండును.
3. చతుర్థగణాద్యక్షరము యతి స్ఫూనము.
4. ప్రాణనియమము కలదు.

ఉదా:

న	నల	భ	భ	నగలము
	U	U	U	U
తనర	జనకుందు	నన్నప్ర	దాతయమభయత్రాత	

ఇందు ఒక సూర్య గణము మూడు ఇంద్ర
గణములు ఒక చంద్రగణము ఉన్నవి.

మొదటి అష్టరమైన ‘త’ కును నాల్వ
గణాద్యక్షరమైన ‘దా’కును యతి.

ఉపజ్ఞాతులు

తేటగీతి:

1. ప్రతి పద్యమున నాలుగు పాదములందును.
2. ప్రతిపాదమున ఒక సూర్యగణము రెండు ఇంద్రగణ
ములు మరుల రెండు సూర్యగణములు ఉండును.
3. నాల్వ గణాద్యక్షరము యతి స్తోనము.
4. ప్రాన యతి వాడమయిను.

దా : గం భ ర గం గం
 U I U II U I U U I
 చిత్ర చిత్రప్ర భావదా త్తై భావ

మొదటి అష్టరమైన ‘చి’కును నాల్వ గణాద్యక్షరమైన
త్తై • కును యతిమైత్తై.

ఆటవెలది:

1. నాలుగు పాదములందును.
2. ఒకటి మూడు పాదములలో మూడు సూర్యగణములు
రెండు ఇంద్రగణములుండును. రెండు నాలుగు పాదము
లలో ఒదు సూర్యగణములుండును.
3. నాల్వ గణాద్యక్షరము యతి.
4. ప్రాన యతి చెల్లను.
5. ప్రాన యతి చెల్లను.

న హ హ త భ
 ॥ ప | ప | ప ప | ప ||
 ఇనగ ణత్ర యంబు నింద్రద్వయంబును
 హ హ హ హ న
 ప | ప | ప | ప | ॥ ||
 హంస పంచ కంబు నాటి వెలది
 మొదటి పాదములో 'ఇ' 'ని' లకును, రెండవపాద
 ములో 'హ' 'నా' లకును యతిష్ఠైతి.

3. సీసము:

1. సీసపద్యమునకు నాలుగు పాదములుండును.
2. ప్రతి పాదమునందు మొదట ఇంద్రగణములు తరువాత
రెండు సూర్యగణములు ఉండును.
3. ప్రతి పాదమును రెండు చరణములుగా ప్రాయుదురు.
మొదటి చరణములో 4 ఇంద్రగణములు రెండవ
చరణములో రెండు ఇంద్రగణములు రెండు సూర్యగణ
ములు ఉండును.
4. ప్రతి చరణములో మూడవ గణాద్యక్షరము యతిస్థి
నము.
5. ప్రాసనియమము లేదు ప్రాసయతి చెఱ్లును.
6. నాలుగు పాదములు చెప్పిన తరువాత తేటగీతిగాని
అటవెలదిగాని చెప్పవలెను.

ఉదా:

భ న నగ నల
 ప || ॥ ప | ॥ ప | ॥ ప |
 ఇంద్రగ ణములారు నినగణం బులురెండు

తెలుగు వ్యాకరణము

ర	న	న	హ
U	I	I	U
పాదపా	దమునను	బరగు	చుండు

ఇందు ఆరు ఇంద్రగణములు రెండు సూర్యగణములుండును. మొదటి చరణములో 'ఇం'కును 'ని'లోని ఇకును యతి రెండవ చరణములో 'పా'కును 'బ'కును యతిషైత్రి.

9. తొమ్మిదవ ప్రకరణము

1. వ్యత్పత్తులు

శబ్దము పుట్టిన విధమును వ్యత్పత్తి అందురు. అట్లా శబ్దముయొక్క అర్దమును వివరించునది వ్యత్పత్యర్థము; చెప్పివచ్చును. కొన్ని ముఖ్యమైన శబ్దములను వాటి వ్యత్పత్యర్థములును ఆకారాది క్రమములో క్రింద వివరింపబడినవి.

- అంగజ - అంగము నుండి జన్మించినది (స్త్రీ)
- అంగజుడు - అంగమునందు జన్మించినవాడు - మన్మథుడు
- అంగన - మంచి అంగములు కలది (స్త్రీ)
- అండజము - గుద్దు నుండి పుట్టినది (పణి)
- అంబుజాతము - నీటి నుండి పుట్టినది (పద్యము)
- అంబుధరము - నీటిని ధరించునది (మేఘము)
- అంభోనిథి - నీటికి నిలయమైనది (సముద్రము)
- అష్టతలు - క్షతము (నాశము) లేనివి
- అష్టయము - క్షయము కానిది

ఆషరము	- నాశనము లేనిది (వర్షము)
ఆగము	- గమనము లేనిది (చెట్లు, పర్వతము)
అగ్రజడు	- ముందు పుట్టినవాడు (అన్న)
అచలము	- చలనములేనిది (కొండ)
అచ్యుతుడు	- చ్యాతినొందనివాడు (విష్ణువు)
అజరామరము	- జరామరణములు లేనిది ఆత్మ
అజాత శత్రువు	- పుట్టిని శత్రువులు కలవాడు శత్రువులు లేనివాడు (ధర్మరాజు)
అజేయులు	- జయింపరానివారు
అబ్బము	- నీటిమండి పుట్టినది
అతిథి	- తిథి నియమము లేకుండా వచ్చేవాడు
అనఘుడు	- పాపము లేనివాడు (విష్ణువు)
అనిమిషులు	- కంటి రెప్ప) వేయనివారు (దేవతలు)
అనుచితము	- ఉచితము కానిది
అనూరుడు	- ఊరువులు (తొడలు) లేనివాడు
అప్రతిహతము	- ప్రతి హతముకానిది
అపారము	- పారము (అంతము) లేనిది అధికమైనది
అభవుడు	- భవము (పుట్టుక) లేనివాడు
అమరులు	- మరణము లేనివారు (దేవతలు)
అమూల్యము	- మూల్యము లేనిది (చాల విలువైనది)
అమృతము	- మృతి కలిగింపనిది
అయుక్తము	- యుక్తము కానిది
అయోధ్య	- యోధులకు జయింప శక్యముకానిది
అవనీశుడు	- భూమికి ప్రభువు (రాజు)
అశోకము	- శోకములేనిది
అనమర్ధుడు	- సమర్థుడు కానివాడు

- అసేతము
- అష్టరము
- అనురులు
- ఆంజనేయుడు
- ఆకంరము
- ఆత్మజి
- ఆపాద మస్తకము
- ఆబాల గోపాలము
- ఆసేతు హిమాచలము
- ఉత్సుక్కి
- ఉదకము
- ఉరగము
- ఒహికము
- ఔన్నత్యము
- కంఠిరవము
- కందర్ప సంహారుడు
- సంహారించినవాడు
- కుంభ సంభవుడు
- కడలి
- కమలనాభుడు
- కమలాసన
- కమలాసనుడు
- సితము (తెలుపు) కానిది (నలుపు)
- స్త్రిరముకానిది
- సురులు కానివారు (రాక్షసులు)
- అంజినాదేవి కుమారుడు
- కంతము వరకు
- తన నుండి పుట్టినది (కూతురు)
- పాదములనుండి మస్తకము (తల) వరకు
- బాలుని మొదలు గోపాలుని వరకు
- హిందూ మహానముద్రము నుండి హిమాలయము వరకు
- ఉత్సులము వంటి కన్నులు గంది (ప్రీ)
- ద్రవమై యుండునది (సీరు)
- ఉరముతో నడచునది (పాము)
- ఇహాలోకమునకు సంబంధించినది
- ఉన్నతమైన భావము (అధికము)
- కంతమందు రవము (ధ్వని) కంది
- కంరుసి (మన్మథుని)
- (శివుడు)
- కుంభమందు సంభవించినవాడు (పుట్టిన)
- అలలు కల్గినది (నముద్రము)
- కమలము నాభియందు కలవాడు (విష్ణువు)
- కమలము ఆననముగా కంది
- కమలము ఆననముగా గంవాడు (బ్రహ్మ)

- కలహోజుడు - కలహోజు జనముగా గలవాడు
(నారదుడు)
- కలహోశనుడు - కలహోజు అశనముగా గలవాడు
(నారదుడు)
- కశానిధి - కళలకు నిధియైనవాడు (చందుడు)
- కర్మసాక్షి - కర్మకుసాక్షి (సూర్యుడు)
- కాసీనుడు - కన్యకు పుట్టినవాడు
- కాల కృత్యేము - కాలమందు చేయదగినపని
- కృష్ణుడు - నల్గొండినవాడు
- క్రైస్తువు - కేకయరాజు కూతురు (రశరథుని
భార్య)
- కోవిదుడు - సర్వమును తెలిసినవాడు, పండితుడు
- కారపులు - కురువంశమున పుట్టినవారు
- క్షూవల్లభుడు - భూమికి భర్త
- ఖగపతి - పట్టలకు రాజు (గరుత్వంతుడు)
- గంధర్వులు - గానము ధర్మముగా గలవారు
- గంగేయుడు - గంగయొక్క కుమారుడు (భీష్ముడు)
- జిముఖుడు - ఏనుగు ముఖముగా కలవాడు
- జియాన - ఏనుగువలె నడచునది స్త్రీ
- గజాంతకుడు - గజాసురుని అంతమొందించినవాడు
(శివుడు)
- గరశ కంతుడు - గరశము (విషము) కంతమందు కలవాడు
- గోపాలుడు - గోపులను పాలించువాడు (కృష్ణుడు)
- గ్రంథాలయము - గ్రంథములకు నిలయమైనది
- చంద్రుడు శిరస్సున కలవాడు
- చక్రము పాణియందు కలవాడు

- వక్రాయుధుడు - చక్రము ఆయుధముగా గలవాడు
(విష్ణువు)
- చపలాక్షి - చంచలమైన కన్నలుకలది
- చిత్రాంగుడు - చిత్రమైన అంగము కలవాడు
- జగదీశుడు - జగమునకు ప్రభువు (నారాయణుడు)
- జడధారి - జడము ధరించువాడు (శివుడు)
- జనక తనయ - జనకుని కూతురు (సీత)
- జననాధుడు - ప్రజలకు నాధుడు (రాజు)
- జలదము - నీటి నిచ్చునది (మేఘము)
- జలధరము - జలమును ధరించునది (మేఘము)
- జలాశయము - జలము నిలుచుచోటు (కొలను)
- జానకి - జనకుని కూతురు (సీత)
- జాహ్నమి - జహ్నమి మహ్నావి చెవినుండి పుట్టునది
(గంగ)
- తనూజుడు - శరీరము నుండి పుట్టేనవాడు (కొడుకు)
- తుహీన కిరణుడు - మంచ కిరణము కలవాడు (చంద్రుడు)
- త్రినేత్రుడు - మూడు నేత్రములు కలవాడు (శివుడు)
- త్రిపథగ - మూడు మార్గాలలో వెళ్ళునది (గంగ)
- దశకంతుడు - పది కంఠములు కలవాడు (రావణుడు)
- దశముఖుడు - పది ముఖములు కలవాడు (రావణుడు)
- దశరథుడు - పది రథములు కలవాడు
- దానవులు - 'దనువు' వంశములో పుట్టేనవారు
(రాక్షసులు)
- దాశరథి - దశరథుని కుమారుడు (రాముడు)
- దిక్కాలకులు - దిక్కులను పాలించువారు
- దిగంబరులు - దిక్కులే అంబరముగా గలవాడు
(మునులు)

- దీపముల యొక్క వరుస
- దేవతలకు రాజు (ఇంద్రుడు)
- దహింపబడునది
- దితి కుమారులు (రాత్మసులు)
- ద్రోణము (కుండ) నుండి పుట్టినవాడు
- ద్రుష్టుని కూతురు
- గమనము లేనిది (కొండ)
- పాములు అలంకారముగా గలవాడు (శివుడు)
- నగరమున నుండువారు
- అస్తికత్వము లేనివారు
- గొప్ప పీరుదులు గలది (స్త్రీ)
- అత్యర జ్ఞానములేనివారు
- ముసలితనము లేనివారు (దేవతలు)
- నభ్లని గోఢము కలవాడు (శివుడు)
- నీలమైన గ్రివము (మెడ) కలవాడు (శివుడు)
- రాత్రియందు చరించువారు (దేవతలు)
- పంకజము (బురద) నుండి జన్మించినది (పద్మము)
- పుండరీకాథుడు - పుండరీకము వంటి అథులు (కన్ములు)
కలవాడు (విష్ణువు)
- పథ్మములు (రెక్కలు) కలది
- పతిసేవయే ప్రతముగా గలది (స్త్రీ)
- పద్మము నాభియందు కలవాడు (విష్ణువు)
- పద్మము నుండి పుట్టినవాడు (బుహృ)

- పద్మహోతుడు - పద్మముల కుహోతుడైనవాడు (సూర్యుడు)
- పద్మకరము - పద్మములకు ఆకర (నిలయ)షైనది (సరస్వతి)
- పద్మతీ - పద్మములవంటి కన్నలు కలది
- పద్మక్షము - పద్మముల వంటి కన్నలు కలవాడు (విష్ణువు)
- పద్మసన - పద్మము ఆసనముగా గలది (లభ్యై)
- పవన పుత్రుడు - పవనుని కుమారుడు (భీముడు)
- పాండవులు - పాండురాజు కుమారులు
- పాంథుడు - దారిన పోవువాడు (బాటసారి)
- పారంగతుడు - అంతమునుగ్రహించినవాడు (పండితుడు)
- పార్వతి - పర్వత రాజ కుమారై
- పార్శ్వుడు - పృథ్వీయేక్ష కుమారుడు
- పాలాక్షుడు - పాలమందు అభీకలవాడు శివుడు
- పాశ్చాత్యులు - పశ్చిమ దేశ నివాసులు
- పీతాంబరుడు - పట్టు వస్త్రములు ధరించువాడు (విష్ణువు)
- పుస్తకము - కట్టబడునది
- పణి - పడగగలది (పాము)
- పల్లుణుడు - పల్లుణీ నత్కత్రమున పుట్టినవాడు
- భాగీరథి - భాగీరథునిచే తేబడినది (గంగ)
- భార్యవుడు - భృగువంశమున పుట్టినవాడు (రాముడు)
- భార్య - భరింపబడునది (పత్ని)
- భూతనాథుడు - భూతములకు నాథుడు (శివుడు)
- భూతాధిపతి - భూతములకు అధిపతి (శివుడు)
- భూదేవుడు - భూమిపై దేవునివలె ఉండువాడు

- భూపతి (భర్త) (రాజు)
- భూమిని పాలించువాడు (రాజు)
- భూమికి భర్త (రాజు)
- భూసురులలో ఉత్తముడు
- చేపవంటి కన్నలు కలది (ప్రీ)
- మనస్సును హరించునది
- లక్ష్మీదేవి భర్త (విష్ణువు)
- మానమే ధనముగా కలవాడు
- మనువువలన పుట్టినవాడు (వరుడు)
- మనముల వంటి కన్నలు కలది (ప్రీ)
- మోతుము నొసగువాడు (విష్ణువు)
- మూడు కన్నలు కలవాడు (శివుడు)
- మానముగా నుండువాడు
- నల్లని వేషముకలవాడు (రాముడు)
- యోజన దూరము వ్యాపించు నుగంధము కలది (సత్యవతి)
- రత్నములకు నిలయము (నముద్రము)
- రాధ కుమారుడు (కర్ణుడు)
- రామునియెక్క అయినము
- రమింపజేయువాడు
- తేలికగా ఎగురునది (పణి)
- లతవంటి అంగములు కలది (ప్రీ)
- లతకు అంతమున ఉండునది (పుష్పము)
- వజ్రమువంటి దేహము కలవాడు (దుర్యోధనుడు)
- వనజమువంటి గంధము కలది (ప్రీ)

- వనజము (పద్మము) వంటి నేత్రములు కలది (స్త్రీ)
- శత్రుబలమును వారించునది (వినుగు)
- నీటికి నిలయమైనది (సముద్రము)
- పద్మముల వంటి కన్నలు కలవారు (స్త్రీలు)
- వాయువందనుడు - వాయుదేవుని కుమారుడు (ఆంజనేయుడు)
- వసుదేవుని కుమారుడు (కృష్ణుడు)
- వాహనములు (గుర్రములు) కలది (సేన)
- విద్యుత్తి
- వృక్షదరుడు - వృక్షము (తోడేలు) వంటి ఉదరముకల వాడు (శీముడు)
- వైనతయెక్కు కుమారీడు (గరుత్కుంతుడు)
- వ్యాఘ్రము - వాసన చూచునది (పులి)
- శరణాగత రక్తకుడు - శరణన్న వారిని రక్షించువాడు (రాముడు)
- శరీరము - శుష్మించునది
- శీతకరుడు - చల్లని కిరణములు కలవాడు (చందుడు)
- శూలము ఆయుధముగా కలవాడు (శివుడు)
- శోభనాంగి - శోభనమైన అంగములు కలది (స్త్రీ)
- శారి - శారుని వంశమున పుట్టినవాడు
- నంబీవని - జీవింపజేయునది

2. పర్యాయ పదములు

ఈకే అర్థమునిచ్చు వివిధ పదములను పర్యాయపదములు అందురు. ఏటిని తెలుసుకొనుట వలన ఒకే అర్థముగల వివిధ పదముల పరిచయము కలుగును. విద్యార్థులకు పయోగకరమైన కొన్ని ముఖ్యమైన పదములును వానికి గల పర్యాయ పదములును వ్రాయబడుచున్నవి.

అరకురార్పణము: ఆరంభము, ప్రారంభము, శ్రీకారము, మొదలు, ఆముఖము, సమారంభము.

అంగలార్పు: ఆరాటపడు, అలమటేంచు, దుఃఖించు, తల్లుడేల్లు.

అంప్రే: కాలు, పాదము, అడుగు, చరణము.

అధికారి: అధినేత, దౌర, పాలకుడు, అధిపతి, అధ్యక్షుడు.

అభ్యసము: శిక్ష, శీలము, సాధన, పరిశ్రమ, అభ్యసనము, అలవాటు.

అల్లకర్లోలము: గందర గోళము, కలవరము, అలజడి, కల్లోలము.

ఆచారము: సంప్రదాయము, ధర్మము, అనుష్టానము, మరియాద, పాడి.

ఆజ్ఞ: ఉత్తరవు, సెఱవు, ఆనతి, శాసనము, అనుమతి, అదేశము.

ఆపద: గండము, అగచాటు, ఇడుము, కష్టము, క్లేశము, పీడ, ప్రమాదము, కీడు, చిక్క.

ఆవు: మొదవు, కపిల, ధేనువు, నురభి, పావని, బహుష, మాహేయ, గోవు, పయస్సిని.

ఆశీర్వాదము: ఆశీస్సు), ఆశీర్వచనము, నాంది, స్వస్తి.

ఆహ్వానము: పెలుపు, ఆహుతి, సంబోధన, ఆక్రందన.

ఇల్లు: గృహము, ధామము, ఆవాసము, ఆలయము, స్వగృహము, కొంప, భవనము.

శశాసనము: రుద్రభూమి, మరుభూమి, వసకాదు, ప్రేతవనము, పరేతభూమి.

ఉదాహరణము: నిరూపణము, ఉపవృత్తి, ప్రామాణ్యము, ఉదాహర్జంతి.

ఉప్పు: లవణము, ఔరము, కటకము.

ఒమ్మె: తాపసి, ముని, సాధువు, జడధారి, తపస్సిన్.

ఎల్లప్పుడు: సర్వదా, నిత్యము, కలకాలము, సతతము, అనవరతము, అహర్నిషము, ఎల్లకాలము.

వీమగు: ఇథము, హస్తి, సారంగము, గజము, కరేణువు, కుంజరము, దంతి, మాతంగము, వారణము, సింధువు.

ఓదార్పు: సాంత్యము, అనునయము, ఉంరడింపు, లాలన, బుజ్జగింపు, ఉపశాంతి.

కట్టుము: శుల్మము, వరదక్షిణి, అరణము, వీడు.

కదుపు: కుత్తి, ఉదరము, పొట్టు, కంజరము.

కమ్ము: చతువు, లోచనము, అత్తిన, నయనము, శంతణము, అవలోక్యము.

కర్మవరము: కప్రము, కుముదము, నెల, ముక్తాఫలము,
హిమాంశువు, శ్వేతధామము.

కలువ: ఉత్సలము, కువలయము, పున్మాగము, తోవ,
కపాలము.

కవచము: ఆయుక్తము, తొడుగు, వారణము, కవసము.

కాంతి: వెలుగు, మినుకు, ప్రకాశము, ద్వ్యతి, ప్రతిభ, రవణము,
రోచిస్తున్న

కాముకుడు: శృంగారి, కామాచారి, స్త్రీపరుడు, కామి, వలకాడు.

కాయ: కసురు, శలాటువు, పసరుకాయ.

కారణము: హేతువు, తర్జుము, నిమిత్తము, మిష్ట, సాక:
వంక, భంగి.

కీర్తి: భ్యాతి, ప్రతిష్ట, యశము, ప్రకాశము, ప్రశస్తి, నెగడ్
పేరు.

కూతురు: అంగజ, కుమారి, తనయ, సుత, పుత్రిక, తనూజ.

కొడుకు: సుతుడు, నందనుడు, కుమారుడు, తనయుడు,
అంగజుడు, పుత్రుడు, ఆత్మజుడు.

కోపము: క్రోధము, ఆగ్రహము, ఉద్రేకము, కినుక, అలుక,
నెగులు, చిందు, రోపము.

క్రమము: అనుక్రమము, యథాక్రమము, సరలి, పదకము,
తరువాయి.

షణము: లిప్త, మాత్ర, త్రుటి, ముహూర్తము.

గ్రంథము: పుస్తకము, వ్హో, పొత్తము, కితాబు.

చర్మము : తోలు, తాట, తొక్కు, అజనము.

తండ్రి : జనకుడు, అయ్య, నాన్న, పిత, పితరుడు.

తామర : పద్మము, అంబుజము, అరవిందము, సరసిజము,
సరోజిని, కంజాతము, రాజీవము.

త్రాదు : పౌశము, చామము, రజ్జుపు, బంధము, వటము.

దేవాలయము : ఆలయము, నగరు, కోవెల, గుడి.

దేశము : వర్షము, రాష్ట్రము, రాజ్యము, సామ్రాజ్యము, పాశము,
సీవృతము.

ధనము : ఆదాయము, డబ్బు, సామ్మి, అర్థము, నగదు,
రుఢ్లు, ప్రవ్యము, సాత్తు, లెక్క, కాసు, పైకము.

నారదుడు : కలహశనుడు, త్రిలోకసంచారి, కలహ భోజనుడు,
దేవలుడు, కలహప్రియుడు.

నేదు : ఈనాడు, ఈప్రార్థు, ఈరోజు

పండితుడు : అభిజ్ఞాడు, కవి, కోవిదుడు, ధేమతుడు,
విద్యాంసుడు.

పెండ్లి : వివాహము, పాణిగ్రహణము, మనువు పరిణయము,
స్వకారము, కళ్యాణము.

పన్న : కష్టము, పుల్లరి, సుంకము, కూలి, శిస్తు శుల్గము,
ఇల్లరి.

పరిశోధన : విచారించు, పరికించు, సోదించు, అరయు, ఎంచు,
ఒరయు.

పరిశోధకుడు : పరిషకుడు, శోధకుడు, విచారకుడు,
పరిశీలకుడు.

పము : దుష్కృతము, కీదు, కొడిమె, అఘము, కలక,
దోషము, దురితము.

ల్లి : బిడాలము, మార్గాలము, వ్యాఘ్రాదము, త్రిశంకువు

ప్రాణము : ఓవము, ఉనురు, నత్యము, ఉపేరి, అనువులు

అలము : కార్యము, శక్తి సత్యవ, ఓపిక, త్రాణ, కడిచి,
అలవు, విక్రమము.

ఎద్ది : ప్రతిభ, ప్రజ్జ్ఞ ప్రాజ్జ్ఞ ధౌ, ప్రజ్జ్ఞానము మనీష

భూహృతి : విధాత, కమలగర్భాదు, చతుర్ముఖుడు హంసవాహ
నుడు, చతురాననుడు, కంజాతుడు కమలాసనుడు,
నలువాయి, సృష్టి కర్త

భక్తి : బత్తి, సేవ, ఇమ్మై, విరాళి, సారత్యము పోరామి.

భర్త : వర్ణభుడు, ప్రాణేశుడు, శంశుడు, పతి ధవుడు, నాథుడు

భార్య : అర్ధాంగి, సతి, ఆలు, ఇల్లొలు, కశత్రము పత్ని,
గృహిణి.

భోజనము : విందు, భుక్తి కడుపు, అన్నము ఓగిరము,
బోనము, భిక్ష, పబ్బము

మనస్సి : హృదయము, ఉల్లము, మనము, ఎరచిత్తము, ఎడద,
అంతరంగము, డెందము.

మాట : వాక్య, పలుకు నుడి, ఉక్కిత, వనము ఆలాపము,
నుద్ది భాషణము

ముఖము : మూతి, వదనము, మెకము, మోము.

మెరుపు: సౌదామిని, అంబరాంశువు, నీలాంజన చంచల,
అశని, మేఘవహ్ని

మేఘము: అబ్బము, వారి దము, పర్ణన్యము నీరదము,
జలధరము, పంచాధరము

మేనము: అవాకుంగి, అభాషణము

యముడు: ధర్మరాజు, సమవర్తి, కాలుడు, పాశి మృత్యువు,
మహిషాణనుడు, శమనుడు.

యుద్ధము: రణము, సంగ్రామము, తగవు పోరు, నమరము,
భండనము, ఘైరము విగ్రహము.

రక్షణ: శరణు, త్రాణము, రక్త, అభయము, కాపురల

రహస్యము: గూఢము, గుప్తము, మంతనము, మర్మము
- చాటు, గోపనము

రాత్రి: అనుర, రజని, నిశీధము, నిసి, యామిని అంజనము,
మాలతి

రైతు: సేద్యకాడు, కుటుంబి, కర్దుకుడు, హాలికుడు
కృష్ణమలుడు, కాపు

రోగము: అనారోగ్యము, జబ్బి, అస్వాస్థము, నలత వ్యాధి,
సుస్థై, అపాటము

వరుస: అంచె, సరణి, దొంతర, క్రిమము, వళబారు, శ్రేణి,
బొత్తి, సరణి.

వర్తకుడు: వ్యాపారి, వణిజుడు, శ్రేష్ఠ, వ్యాపారస్తుడు సెష్టై,
వ్యవహారి

వప్రము: అంబరము, చేలము, వలువ, కోక, గుడ్డ, శాటి

వార్త: కబురు, గాడ, వర్తమానము, సాద, నంగతి

విద్యాధి: పాథకుడు, అద్యాత, పాతనుడు, అభ్యసి

విధము: ఒరవు, సాంపు, సూటి, క్రియ, క్రిమము దారి, వెరవు, మార్గము.

విందము: వేడుక, హొయలు, వింత

విమర్శ: సమీకు, పరామర్శ, అవలోకనము, విచారణ, చర్చ, అవమర్శము.

విష్ణువు: శౌరి, హిరణ్యగర్భుడు, అనంతుడు గోవిందుడు వైకుంఠుడు, చక్రాయుధుడు పన్నగశయనుడు, జన్మనుడు, అక్షరుడు, శ్రీనివాసుడు, పద్మగర్భుడు.

వైతాళికుడు: ప్రభోధకుడు, ఉద్ఘోధకుడు, ఛాత్రికుడు

వపథము: వ్రతము, బీట్లు, బాస, పూనిక, ప్రతిన పంతము, ప్రతిజ్ఞ

శరీరము: అంగము, బొంది, మేను, విగ్రహము, ఒడలు, దేహము

శివుడు: గరజకంఠుడు, త్రినేత్రుడు, శూలపాణి ఈశ్వరుడు, జటాధారి, చంద్రశేఖరుడు, శశాంకవోళి

శుభము: త్సేమము, స్వస్తి, మంగళము, అభ్యరయము కల్యాణము, లెన్సు)

సంఖ్య: లెక్క, అంకము, సంజ్ఞ

సంభాషణ : ముచ్చట, సంవాదము, రచ్చ, గోప్తి
పరిభాషණము, జల్పము

సమయము : ప్రాద్రు, సందర్భము, కాలము పూర్తాట, అదను
సమీపము : సరసన, సాన్నిధ్యయము, కెలను, దరి రగ్గర,
దాపు, సన్నిధి, అందుబాటు

సముద్రము : కడలి, అంబుధి, అంభోరాశి, మకరాలయము,
రత్నాకరము, సాగరము, పయోనిధి.

సృష్టి : కల్పనము, సర్వము సృజన, అభిసర్వము

స్వర్గము : దేవతోకము, నాకము, సురతోకము స్వరాజ్యము,
ఆ పరతోకము, చదలు సుఖము.

స్నేహితుడు : మిత్రుడు, మైత్రుడు, హితవరి, సచివుడు,
సేవుము, చెలిమికాడు, నెచ్చెలి ఆప్సుడు, ఇతవరి

పోరతి : నీరాజము, ఆ రాత్రి, నివాళి, ఆ రాత్రికము

3. నానార్థములు

సాధారణముగా ఒక పదమునకు ఒకే అర్థముండును.
కాని కొన్ని పదములకు ఒకటి కంటే ఎక్కువ అర్థములుండును.
అట్టి పదములకానల అనేక అర్థములను 'నానార్థములు' అని
అందురు. ఒక పదమునకు రెండుగాని అంతకు మించి కూడ
అర్థములుండవచ్చును. కొన్ని ముఖ్యమైన పదములకు
నానార్థములు ఈ క్రింద ఈయబడుచున్నవి. వీటిని చదువుట
వలన వివిధ పదముల పరిచయము కలుగును.

- అంకము:** నాటకభాగము, సమీపము, చిహ్నము, అంకె
- అంగము:** శరీరము, ఉపాయము, భాగము, అవయవము
- అంటు:** పైల, తాకు, నేలపైపాతిన కొమ్మె.
- అంబి:** తల్లి, పార్వతి, అంబిక
- అంబకము:** బాణమై, కన్న
- అంసురము:** ఆకాశము, వ్యసనము, వస్త్రము
- అత్యరము:** ఓం కారము, తపస్సి, ధర్మము, వర్షము యజ్ఞము
- అని:** చెప్పి, యుద్ధము, సేన, అన్ని, ప్రసిద్ధి.
- అనుపు:** అనుకూలము, తీర్పు, అవకాశము ఉపాయము, విధము
- అజ్ఞము:** మేఘము, సంవత్సరము
- అభ్యకము:** రెల్లుగడ్డి, మబ్బి, కరూరము, స్వర్గము, ఆకాశము
- అమృతము:** నుధ, పాలు, నీరు, నేయి
- గంగ:** నది, గోదావరి, నీరు, గంగానది
- గతి:** నడక, వలె, ష్టైతి
- గంభిరము:** జాతి, సమూహము, సమాజము, అత్యర సముద్రము
- గౌత్రము:** కంఠము, దేహము, అవయవము
- గులము:** స్వభావము, వింటీనారి
- గురువు:** బృహస్పతి, ఉపాధ్యాయుడు, తండ్రి తాత, అన్న

నిరజः నీటిలో పుట్టినది, తామర ముత్యము

పుండరీకముః పెద్దపులి, తెల్ల తామర, మామిడిపండు తీర్థము

పటముః రెక్కు, 15 దినముల కాలము, ప్రక్క అర్థదేహము,
సమూహము

పదముః పాలు, శబ్దము, పాదము

పాడిః తీర్పు, ధర్మము, వివాదము, తగవు, న్యాయము

పాదముః కాలు, పద్యపాదము, నాలుగవ వంతు

పితామహాదుః బ్రహ్మ, తాత

పుణ్యముః ధర్మము, నీరు, బంగారము, పుష్టిము

పురముః పట్టుణము, శరీరము, ఇళ్లు, మేడ

పూటః దినము, సగము, పూచి

పేరుః నామము, ప్రసిద్ధి పెద్ద, నగ

ప్రవాహముః వరద, పారుదల, ధార, ఉత్తమాశ్వము

ప్రాణముః ఊపిరి, గాలి, ఉనురు, బలము, హృదయము

ప్రియముః వెల, ప్రీతి, శష్టిము, ఎక్కువైనది.

ప్రీతిః సంతోషము, ఛందస్సులో ఒకటి మన్మథుని భార్య

బలముః సత్తువ, దేహము, రక్తము, బలాత్మారము, శక్తి
సైన్యము, దండు.

భంగముః అల, అవమానము, ఆటంకము విరచుట.

భరణముః పోషించుట, కూలి, భోజనము మోయుట.

ఖాషు: మాట, వివరణము, సరస్వతి.

ధూతము: (ప్రాణి, కడచినకాలము, సత్యము, పీశాచము, గతకాలము).

భూరి: బంగారము, గొప్ప).

మండలము: నలుబదిదినములు, బింబము, జిల్లా.

మది: మనస్సు), కోరిక, తెలివి.

మాంసము: కాలము, పురుగు.

మానము: కొలత, అభిమానము.

మార్గము: త్రోవ, పద్ధతి, పరిశీలన, ఉపాయము.

మాలిక: పుష్టములదండ, రాజగృహము, విరజాజిచెట్టు.

ముఖము: నోరు, విధము, మొగము.

ముని: బుద్ధుడు, బుషేష్యరుడు, మామిడిచెట్టు.

మేలు: ఉపకారము, పుణ్యము, శ్రేష్ఠత, న్యాయము, అందము.

మౌళి: కిరీటము, కొప్పు), శిరస్సు), జటాజూటము.

యుగము: జంట, వయస్సు), కాలము.

రంగము: యుద్ధభూమి, నృత్యము, రంగు, నాట్యప్రదర్శన ష్టోలము.

రంధ్రము: కన్నము, నింద, తప్పు), నవసంఖ్య.

రతి: సంభోగము, అనురాగము, మన్మథుని భార్య.

రత్నము: మణి, వజ్రము, అమూల్యమగు వస్తువు, నీరు.

రథము: తేరు, రెల్లు, శరీరము, పాదము.

రసము: ద్రవము, నీరు, పాదరసము, నవరసములు.

రాజు: చంద్రుడు, ప్రభువు, తత్త్విముడు ఇంద్రుడు.

రూపు: ఆకారము, దేహము, చక్కదనము, నిజము.

లీల: ఆట, వినోదము, పోలిక, సాగసు, చులకన.

లోకము: జగత్తు, జనము, చూపు, గుంపు.

వంశము: కులము, వెదురు, సమూహము.

వనము: నీరు, అడవి.

వాహిని: ఘైన్యము, నది.

విభుడు: శివుడు, ప్రభువు, సర్వవ్యాపకుడు, బ్రహ్మ.

విరోధము: పగ, ఎడబాటు, అడ్డంకి, ఒక అలంకారము.

విషయము: సమాచారము, దేశము, ఇంద్రియము

వీధి: తోవ, పంక్తి, వాడ, నాటకభేదము.

వృషభము: ఎద్దు, పుణ్యము, నెమలిపించము, వృషభరాళి.

వెరవు: విధము, తగినది, తగిన విధము, బ్రతుకుతెరవు.

శరము: బాణము, రెల్లు, నీరు.

శిథి: నెమలి, బాణము, అగ్ని సిగగలవాడు.

సత్యము: నిజము, మంచితనము, ఒణ్ణు కృతయుగము.

సిరి: సరస్వతి, సంపద, లక్ష్మీ, విషము, సాలిపురుగు.

సాముగైలు: నగలు, పశువులు, డబ్బు.

4. వ్యతిరేకార్థములు

ఈక శబ్దమునకు వ్యతిరేకార్థమును తెలుపు శబ్దమును వ్యతిరేకార్థక శబ్దమందురు. కొన్ని ముఖ్యమైన శబ్దములు వాటి వ్యతిరేకార్థాక శబ్దములు ఈ క్రింద ప్రాయబడినవి.

అదృష్టము	X	దురదృష్టము
అధికారము	X	అనధికారము
అనుకూలము	X	ప్రతికూలము
అదరణ	X	నిరాదరణ
అనందము	X	విచారము
ఆశ	X	నిరాశ
అసక్తి	X	అనాసక్తి
ఇష్టము	X	అనిష్టము
ఉత్తమము	X	అధమము
ఉదయము	X	అస్తమయము
ఉన్నది	X	లేదు
ఉపయోగము	X	నిరుపయోగము
ఎగువ	X	దిగువ
ఏకము	X	అనేకము
కలినము	X	మృదుత్వము
కలిమి	X	లేమి
కార్యము	X	అకార్యము
కృతి	X	వికృతి
అధికము	X	అల్పము
అధికుడు	X	అల్పుడు

అధిరోహణము	X	అవరోహణము
అధారము	X	నిరాధారము
అరోగ్యము	X	అనారోగ్యము
అశ్రయము	X	నిరాశ్రయము
అస్తికుడు	X	నాస్తికుడు
ఉచితము	X	అనుచితము
ఉత్సాహము	X	నిరుత్సాహము
ఉద్యోగము	X	నిరుద్యోగము
ఉపకారము	X	అపకారము
ఎగుడు	X	దిగుడు
ఎత్తు	X	పల్లము
ఐక్యత	X	అనైక్యత
కలయిక	X	ఎడబాటు
కాంతి	X	చీకటి
కూడిక	X	తీసివేత
త్యయము	X	అత్యయము
గమనము	X	నిర్గమనము
గెలుపు	X	ఓటమి
జయము	X	అపజయము
తగ్గు	X	పొచ్చు
తరచు	X	అరుదు
తృప్తి	X	అసంతృప్తి
దుర్ముగ్గము	X	సన్ముగ్గము
దృశ్యము	X	అదృశ్యము
ధర్మము	X	అధర్మము
నింగి	X	నేల

నాగరికత	X	అనాగరికత
నీచము	X	ఉన్నతము
న్యాయము	X	అన్యాయము
పరుషము	X	సరళము
పురోగమనము	X	తిరోగమనము
పైన	X	(కింద
పొదుపు	X	ఖర్ప)
ప్రమత్త	X	అప్రమత్త
ప్రియము	X	అప్రియము
బహిరంగము	X	రహస్యము
భయము	X	నిర్వయము
భాగ్యము	X	దారిద్రము
గుణము	X	అవగుణము
చిన్న	X	పెద్ద
జ్ఞానము	X	అజ్ఞానము
తప్ప)	X	(టప్ప)
తీవ్రము	X	మందము
దీర్ఘము	X	పూస్యము
దూషణ	X	భూషణ
ద్వేషము	X	ప్రేమ
దైర్యము	X	అదైర్యము
నిజము	X	అబద్ధము
నిగ్రహము	X	అనుగ్రహము
నీతి	X	అవీనీతి
పరిమితము	X	అపరితము
పుట్టుక	X	చావు

పూర్వము	X	పరము
పొట్టి	X	పొడుగు
ప్రాచీనము	X	నవీనము
ప్రారంభము	X	చివర
ప్రేమ	X	పగ
బాల్యము	X	వృద్ధప్యము
భర్తి	X	భాళీ
మంచి	X	చెదు
మడి	X	మైల
మిత్రుడు	X	శక్తువు
రక్షణ	X	శిక్షణ
లక్షణము	X	అవలక్షణము
వాస్తవము	X	అవాస్తవము
విద్య	X	అవిద్య
విమర్శ	X	ప్రశంస
వివేకము	X	అవివేకము
శక్తి	X	అశక్తి
శాంతి	X	అశాంతి
శోకము	X	సంతోషము
సజ్ఞతి	X	విజ్ఞతి
సత్యము	X	అసత్యము
సభ్యత	X	అసభ్యత
సహజము	X	అసహజము
సహ్యము	X	అసహ్యము
సుముఖము	X	విముఖము
స్వదేశము	X	విదేశము

స్వాధీనము	X	పరాధీనము
శ్శీరము	X	అశ్శీరము
స్వీకారము	X	తిరస్కారము
మానవుడు	X	దానవుడు
మేలు	X	కీడు
రక్తి	X	విరక్తి
లాభము	X	నష్టము
విష్ణుము	X	అవిష్ణుము
వినయము	X	అవినయము
విమలము	X	మలినము
విషము	X	అమృతము
శక్తుడు	X	అశక్తుడు
శుభము	X	అశుభము
సంకోచము	X	వ్యాకోచము
సజీవము	X	నిరీవము
సద్గుధ్యి	X	దుర్గుధ్యి
సరసము	X	విరసము
సహితము	X	అసహితము
సుమతి	X	కుమతి
సులభము	X	దుర్దభము
స్వఫ్తత	X	అస్వఫ్తత
స్వర్థము	X	నిస్వర్థము
స్వీకరించు	X	తిరస్కారించు
స్వోము	X	అపహోస్యము

494, 8/135 Aceno. 6
క్రొ